

श्री साईलीला

कृष्ण
एक
रूपया

गोपनीय
श्रीगंगार

अनुक्रमणिका - ऑगस्ट १९७२

१. श्रीसाई वाक्यमुद्धा
२. संपादकीय : गलिच्छ गरल. शिक्षणाची समस्या.
३. श्रीसाई कीर्तनमाला, पुण्य ३ रो, ह. भ. प. (प्रा.) द. वि. परचुरे.
४. पूज्य श्री दत्तात्रावाळ श्री. सुभाष के. देसाई यांच्या पुस्तिकेवरून.
५. देव आहे का? डॉ. माधवराव दाभाडे.
६. गीतेचें स्वरभूत मार्गदर्शन (लेखांक १४) डॉ. रा. प. परांजे.
७. भारतीय राज्यघटना निधर्मी आहे काय? प्रा. श्री. रा. पारसनीस.
८. ज्योतिषशास्त्र (लेखांक ४था) शरद दत्तात्रय उपाध्ये
९. संभवामि युगे युगे (कीर्तन पूर्वरंग) शाहीर पां. द. खाडिलकर.
१०. गीतार्थ सुधाकर (शाहीर खाडिलकर कृत) यांतील वेचे
११. कविता: सार आत्मानेंद्र स. कृ. काळे.
१२. शिवशक्तीचा खेळ शास जुबळे.
विठ्ठला, वाट तुळी पाहते. चिपटूणकर गूरजी.
१३. आसावलेल्या नेत्राना डी. बी. पोतनीस.
१४. शिर्डी दृष्ट्या—जून १९७२
१५. देणगीद्वारांची यादी—शिरडी व मुंबई—जून १९७२.

हिंदी विभाग

१. विदर्भीके श्रेष्ठ संत श्री. ना. हुद्दार.
२. कविता : जप ले तू हरिनाम राधाकृष्ण गुप्ता, 'चेतन'

English Section

- | | |
|---|------------------------------------|
| 1. Message of Esoteric Philosophy | Dr. Mohamed Cassim |
| 2. Principles of Hinduism | Anonymous |
| 3. To Those already on the Path | Swami Karunananda |
| 4. Solution to Communal Discord | A. V. K. Chari |
| 5. Letter to Children | Solomon Benjamin |
| 6. Poems : Shri Sai Baba
Vande Mataram
The Flute Player | N. Moolchandani
Vaman H. Pandit |
| 7. List of Donors—Shirdi, June 1972. | " " |



શ્રી સા ઈ વા કસુ ધા

મનુષ્યપ્રાણી મુક્ત આહે । તો નિર્ભય તો સ્વતંત્ર પાહે ।
 તો શાશ્વત હો જાણીબ રાહે । સફળતા હે જન્માચી ॥ ૧૫ ॥
 આલા કોઠૂનિ આહે કોણ । નરજન્માચેં કાય કારણ ।
 એથીલ બીજ જાણે તો પ્રવીણ । ત્યાબીંશ શીણ મરા સારા ॥ ૧૬ ॥
 જેસો નેદાદીયાચી ઉયોતી । એકચિ દિસે અવિઅંતી ।
 પરી બેગઢી ક્ષણક્ષણપ્રતી । તૈશીચ સ્થિતિ દેહાચી ॥ ૧૭ ॥
 બાલ્ય-તાર્હણ્ય-વાર્ધક્યાવસ્થા । યા તો પ્રકટ જનાં સમસ્તાં ।
 પરી યેતી જાતી સ્વભાવતા । કોણા ન કછ્ટાં કદાહી ॥ ૧૮ ॥
 દિસે તીચ તત્કષણી નાસે । અપરિમિત તરી એકચિ ભાસે ।
 તેસાચિ દેહ જો યા ક્ષણીં અસે । ક્ષણાંતીં નસે પૂર્બીલ ॥ ૧૯ ॥

—સાઈસચરિત, અધ્યાય ૮.

શ્રીસાઇલીલા

[શિરડી સંસ્થાનચે અવિકૃત માસિક]

વાર્ષ ૫૧ બે]

અંગ્રેસ્ટ ૧૯૭૨

[અંક ૫ વા

: સંપાદક :

શ્રી. કા. સી. પાટક

: કાયોકારી સંપાદક :

(પ્રા.) દ. દિ. પરચુરે, ઎મ. એ., પ્રવીણ.

વાર્ષિક ચર્ચણી રૂ. ૧૦ (ટ. ખ. રહ)

ટે. નં. ૪૪૩૩૬૬૧



: કાર્યાલય :

સાઇનિકેતન, પ્લોટ નં. ૮૦૪ વી, ડૉ. અંબેડકર રોડ, દાદર, સુંબરી ૧૪.

संपादकीय

गलिच्छ गरु

शिमगा जातो नि कवित्व राहातें. त्याप्रमाणे शिमल्याच्या भारताक मिळार परिषदेचा शिमगा संपला. पण भुत्तोचे गलिच्छ गरु अत्येकाच्या स्मरणांत राहिले आहे. शिखर-परिषद व्हावयाची होती तोपर्यंत त्या गटारी वकतृत्वाचा गहजब भारतात कोणी केला नाही. प्रत्यक्ष परिषदेत देखील भारतीय नेत्यांनी तें उकरून काढले नाही, हा त्यांचा थोरपणा होय. परंतु प्रत्येक भारतीयाला अत्यंत चीड व संताप आणणारें तें वकतृत्व होतें. म्हणून आतो शिखर-परिषद संघेन घेल्या, मुळेचे आम्ही अत्यंत चिडून, परंतु संयमाने, थोडेसे लिहीत आहोत. आपल्या माता-भागिनींना अपशब्द बोललेले कोण मुकाटानें ऐकून घेईल ?

शिखर-परिषद २८ जूनला सुरु व्हावयाची, तर त्याच्या आधीचीच ही गोष्ट या परिषदेसाठी अनुकूल वातावरण भारतात तथार केले जात होतें, तर भुत्ती तिकडे इंदिराजीं विश्व गलिच्छ गरु ओकत होता. आणि त्यासाठी काय उपदव्याप पहा. त्याने एका इटालिअन वृत्तपत्राला मुलाखत दिली, व तींत आपली गलिच्छ हौस भागवून बेतली.* वास्तविक व्यक्तिशः इंदिराजींनी भुत्तोविश्व काय केले होते ? पाकिस्तानने केलेल्या आक्रमणांत त्याला भयंकर पराभव व मानहानि सीतावी लागली यांत व्यक्तिशः इंदिराजींनी भुत्तोचे काय थोडें मारले ? परंतु मार खालेल्या माणसाने माथेफिरुपणाने जसे बरलावे तसें भुत्तोने वकतव्य केले. काय तर म्हणे, श्रीमती गांधी ही एक सामान्य स्त्री आहे. तिला फक्त तिच्या नावामुळे व देशामुळे मोठेपणा मिळाला आहे. सीलोनच्या श्रीमती बंदरनायिके व इस्त्राएलच्या गोल्ड-मेअर या श्रीमती गांधीपेक्षां श्रेष्ठ आहेत. या वाईला बुद्धि नाही, कर्तृत्व नाही, धाडस नाही, लंडनमध्ये शिकत असतांना हिचें कांहींतेज पडत नव्हते. मला जी मुख्य जिसारी वाटते ती तिला स्पर्श (Physical Contact) करण्याची !

एका राष्ट्राच्या अध्यक्षाने शेजारील राष्ट्राच्या पंतप्रधानाविषयी, विशेषः एका स्त्रीविषयी, इतकीं गलिच्छ विधाने करावींत या गोष्टीला इतिहासांत तोड नाही. पराभवाच्या मानहानीमुळे भुत्तोचा मेंडू इतका सडला काय ? आम्ही पाहिलेली एक गोष्ट आठवते. एका माणसाच्या नालायकपणामुळे त्याची नोकरी गेली, व त्याच मुळे त्याला दुसरीकडे ही नोकरी मिळेना. घरांत व समाजांत त्याची नाचकी होऊ लागली. शेवटीं त्याचें ढोके फिरले व वेडाच्या भरांत तो इंदिरा गांधीना अविकट विचकट शिव्या देत रस्त्यांतून फिरु लागला. त्या माणसाच्या जागीं आम्हास भुतो दिसू लागला !

इंदिराजीनी त्या वेडचाला काय केले असते? संपूर्ण दुर्लक्ष. साईबाबा उपदेश करीत की, “जर कुणी तुमची निदा नालस्ती केली तर तुम्ही त्याला उलट शिवी-गळ करून स्वतःची अवनति करून घेऊ नका. आपले मन शांत ठेऊन त्याची उपेक्षा करा.” इंदिराजीनी हा उपदेश किती कसोशीने पाळला आहे पहा! तेच त्यांनी भूतोच्या वावतीत केले व आपला अभिजात थोरपणा जगाच्या प्रत्ययास आणला. या मोठेपणापुढे भूतो दिपून गेला.

इंदिराजी म्हणाल्या, “माभाच्या निवडणुकांच्या आधीं याच देशांतल्या कित्येकांनी माझ्याविषयीं याहूनही अधिक घाणेरडे उद्गार काढले होते. त्यांना मी उत्तर न देतो परस्पर लोकांनीच आपल्या कृतीनें उत्तर दिलें. भूतोच्याही वावतीत माझी भूमिका होती आहे.”

भूतो आणि इंदिराजी यांच्या संस्कृतीतला मूलभूत फरकच या गोष्टीने दिसून आला आहे.

काहीही असो. शिखर परिषदेने सलोख्याचे वातावरण उत्पन्न केले आहे. विशेष म्हणजे भारताशी एक हजार वर्षांचे युद्ध करण्याची वलगाना ज्यानेने नुकतीच केली होती त्याच भूतेने शांततेसाठी हात पुढे केला. श्री. छगला म्हणाले, “आता एक हजार वर्ष शांतता पाळण्याचा आदेश भूतेने आपल्या लोकांना द्यावा.”

ताश्कंद करारावरील शाई वाळण्यापूर्वीच पाकिस्तानने त्यावर बोला फिरविला. तसें न करतां पाकिस्तानने जर सिमला कराराप्रमाणे वागण्याचे ठाम धोरण ठरविले तर दोन्ही देशातील आर्थिक व राजकीय संबंध सुधारतील व युद्धाची विभीषिका नाहीशी ज्ञात्यामुळे सेन्यावर होणारा अवाढव्य खर्च विधायक कार्यसिठीं लावता येईल. मागच्या चौदा दिवसांच्या युद्धासाठी भारताला १४० कोटी रुपये (म्हणजे रोजचे १० कोटी रुपये) खर्च आला आहे! काहीं विघ्नसंदोषी लोक आपल्या चौलीत वसून युद्धाची चिथावणीची भाषा बोलत असतात. त्यांना हे युद्धखर्चाचे आंकडे माहीत नाहीत काय?

*भूतोनी या मुलाखतीचा इत्कार केला असें म्हणतात. सर्वें करून ‘मी काहीं केले नाहीं’ असें म्हणण्याचा विश्वासिती पवित्रा सगळेच राजकारणी लोक घेत असतात. म्हणजे जें केले तें तर राहतेच, पण त्याची जवाबदारी मात्र ठाळतां येते!

शिक्षणाची समस्या

उन्हाळ्याची सुट्टी संपूर्ण शाळा कॉलेजे उघडली. अभ्यासक्रम बदलला, परंतु शिक्षणाचा आशय तोच राहिला. शिक्षण म्हणजे पोटभर्ह विद्या या पलीकडे जिक्रणाला घेय राहिले नाहीं. शिक्षणाला (म्हणजे अध्ययन-अध्यापनाला) वाहून घेतलेला एक दांग प्राचीन भारतात होता. सभाजाला वैचारिक दृष्ट्या जिवंत ठेवण्याचे कायं तो वर्ग

करीत होता. वैचारिक वंडखोरपणा याच वर्गाकडून होत असे. म्हणून शासनाला सर्वात मोठी धास्ती याच प्रकारच्या लोकांची असे. धूर्त ब्रिटिश राज्यकर्त्यांनी हें नेमके ओळखून या वर्गाला पद्धतशीरपणे मारून टाकले, व त्याची अन्यक्रिया हल्लीच्या शासनाने उरकून टाकली आहे. त्यामुळे शिक्षणात कांही धेयवाद थसतो किंवा असावा असे भृणणाऱ्याची देखील कुचेष्टा होत आहे.

आता शिक्षणाचे सर्वात मोठे ध्येय म्हणजे लोकाना 'साक्षर' करणे ! मनुष्य नुसता साक्षर झाला कीं तो सुधारतो असा एक अभ्यमूलक सिद्धान्त हल्ली रुढ झाला आहे. त्यामुळे नुसती अक्षर ओळख असलेला परंतु संस्कृतीचा गंधारी नसलेला असा एक मनुष्याचा भयंकर नमुना हल्ली सगळ्यांचे जोराने पसरत आहे. पूर्वी अशिक्षित म्हटल्या जाणाऱ्या माणसातही कित्येक माणसें सुसंस्कृत होतीं. त्यातूनच कवि, तत्त्ववेदे, साधुपुरुष व समाजाश्रणी निर्माण झाले. उलट आजच्या सुशिक्षितांची सांस्कृतिक पातळी इतकी खालावलेली असते कीं भयंकर सामाजिक गुन्हे करणारे कित्येकजण त्यांच्यातूनच उत्पन्न होत असतात. यांच्याचमुळे समाजाच्या नांवाला काळिंमा फांसला जातो. अशिक्षित परंतु नुसंस्कारी परवडले, परंतु नांवाने साक्षर व करणीने राक्षस अशी माणसें मात्र समाजाचा भयंकर घात करणारी होत. स्यातनाम उर्दू कविअकबर इलाहाबादी यांनी दीर्घदृष्टीने ५० वर्षांपूर्वीच लिहिले होते:-

मुल्ककी कुछ लाज रखी है, मुल्कके बेइलमोने ।

आलिम काजिल बेच रहे हैं, मुल्कका ईमान ॥

(देशाची लाज कुणी राखली असेल तर साध्याभोळ्या अनपढानी. या सुशिक्षितांनी भाव देशाची अब्रु चवाठयावर मांडली आहे.)

तैत्तिरीय उपनिषदाच्या शिक्षाध्यायात आचार्यांनी शिष्यास करावयाचा दीक्षांत उपदेश आहे. त्यावरून शिक्षणाचे अंतिम उद्दिष्ट चांगले दिसून येते. आचार्य सांगतात:

"सत्य भाषण कर, धर्माचे अनुष्ठान कर, स्वाध्याय सोडू नकोस. आत्मसंरक्षण निर्धाराने कर, नेहेमीं भगलकर्मे कर. माता, पिता, आचार्य व अतिथि यांना देवासारखे पुज्य मान. जी अनिश्चय कर्मे आहेत त्यांचेच आचरण कर; इतर कर्माचे करू नकोस. आमचीं (गुरुंची) जीं सत्कर्मे असरील त्यांचेच अनुकरण कर; इतर कर्माचे अनुकरण करू नकोस. जों कांहीं द्यावयाचे असेल तें श्रद्धेने दे. ज्यांचे आचरण अत्यंत शुद्ध आहे अशा श्रेष्ठ व्यक्तींकडूनच मार्गदर्शन घेत जा."

यांपैकीं सगळ्याच गोप्टींची आज टिगल चालली आहे. 'सत्यमेव जयते' हें भागवती संविधानकाचे द्वीदवाक्य आहे. पण त्यांचे आचरण कितीजण करताहेत? आम्ही अनुकरण कोणाचे करीत आहोत? आम्ही मार्गदर्शन कोणाकडून घेत आहोत? एवढी मोठी उच्च परंपरा असून आज आमचे आचरण मात्र तत्त्वशून्य झाले आहे. याला कारण, धर्म आणि नीति यांचे शिक्षणक्रमांतून पार उच्चाटन झाले आहे, हें होय.

भारतानें अन्यत्र यशस्वी गीत्या शिक्षणास्त्रवचि प्रयोग केले आहेत. त्यांपासून प्रोग्य तो बोध घेण्यानं भारत केवळ प्रयोगावरम्बेत अमलेल्या अनेक योजना घडाघड अमलात आणल्या जात आहेत. परंतु शिक्षणाचा मुळ हेतु काय अमावा याचा विचारच होत नाही. म्हणजे आत्मा नगऱ्यांना कलेवगचा द्वा सगळा शुभार चालला आहे. केवळ सामाजिक यिवा कमवी आनंदिवरी म्हणजे सुजिकण नव्हे. कोणत्या नटीची 'माझे' किली, कोणकोणाच्या घेत्यांने कोणकोणत्वा मंचिम मध्ये किती किती धांवा काढल्या किवा किती वळी घेत्यांनी कोणत्या मिनेमागृहांत कोणतें पिक्चर चालू आहे व त्यांत काम करणाऱ्या नटनटया कोण आहेत, इत्यादि भाहिती साक्षर माणसे खडा-खड तोंडावहेर फोकीन त्रमनात. पण त्यांचे वापरे पाहिंने की कपाळाला हात लाव-घाची पाळी येते. प्रगड नन्वजे हेत्ती अंडेम म्हणतो—

Nothing in education is so astounding as the amount of ignorance it accumulates in the form of inert facts.

शामताच्या नियंत्रणामाऱ्यी शिक्षण दडपून येले आहे. कारण सरकारी मदती-शिवाय शिक्षणसंस्था नाही, व अशी मदत घेतली की सरकारी धोरणाचे जू संस्थेच्या गानेवर घगते. प्राचीन भारतात राजेलोकांच्या संपूर्ण अनुदानानेच शिक्षणसंस्था नाही, पण गाजे नोंक शिक्षण क्षेत्रात लुढवूड करीत नसत. महाभारताच्या कच्चिददध्यायांत नागद यांत्रियरात्रा विचारतात—

कच्चित् कारणिकाः धर्मे सर्वशास्त्रेषु कोविदाः ।

कारथंति कुमारांश्च योधभुव्यांश्च सर्वशः ॥ (सभापर्व)

यावर्तन शिक्षणाचा उक्त दर्जी लक्षांत येईल. अर्थात् शिक्षण राज्यनियंत्रित नसून स्वायत्त होते, म्हणनन्न मानधन असे विद्यान शिक्षणसंस्थांना खुपीने वाहून घेत, व त्यांच्याच उदाहरणानं व मार्गदर्शनातं गच्छरित असे विद्यार्थी तथार होत. आतो शिक्षणसंस्था व त्यांतील शिक्षक हे सरकारमध्ये आले. मग अमल्या शिक्षणकर्मातून आदर्श समाजसेवक नयार द्योषार पांगे?

शिक्षणाचा दर्जी भूयागवयाचा अमेळ तर त्याचा पायाच शुद्ध केला पाहिजे. नुसती साक्षरता महान्वाची नसून जीलसंवर्धन महान्वाचे आहे. प्रत्येकजण हें बोलतो आहे. पण त्यावर उपाय योजना एक व्यक्ती कसं शकत नाही. राष्ट्रीय पातळीबळनच ती झाली पाहिजे. गवंध भारतानं असे जे केन्द्र सरकार त्यांनेच हें तांतडीचे कंठव्य होय.



श्रीमाईकीर्तनमाला

(पुष्प रे रे-पुढ़े चालू)

(ह. भ. प. द. वि. परचुरे)

चरित्र

रामनवमी हिंदूंचा सण. अखिल हिंदुमाल चैत्र श. ९ ला दुपारी बारा बाजता पुक्रजन्मापेक्षांहि अधिक आनंद देणारा हा रामजन्माचा सोहळा साजरा करतो. बाबांनीं शिरडींत आल्यावर नेमका हाच सण मोठ्या प्रमाणावर साजरा करण्यासु सुरवात केली.

(ओवी) रामनवमी हिंदूंचा सण । करविती स्वयं आपण ।

सभामंडळीं पाळणा बांधवून । कथाकीर्तन करवीत ॥

आशचर्य असें की यवनही या समारंभात उत्साहाने भाग घेत, जो भगवद्गूप झाल त्याचे जबळ जात कुठली ? बाबांचे असेंच होते.

(ओवी) अविध म्हणतां विधित कान । हिंदू म्हणतां सुंतर प्रमाण ।

ऐसा ना हिंदू ना यवन । अवतार पावन साईचा ॥

तरी जो सर्वदा साईसी शरण । त्या काय म्हणावें हिंदू वा यवन ।

असो शूद्र, अतिशूद्र, यातिविहीन । जाती न प्रमाण अणुमात्र ॥

“आधुनिक महीपति” असें ज्यांचे वर्णन करतात ते संतचरितकार दासगणू महाराज यांना नोकरी सोडण्याचा आदेश यावांनीच दिला. दासगणूनी विचारले, “आणि मग करूं काय ?” बाबा म्हणाले, “गांवोगांव बोंबा मारीत फीर. हेच तुझे काम आहे.” दासगणू स्मित झाले. विचार केला कीं बाबांनी असें का सांगावें ? ‘नोकरी सोडली तर माझी उपजीविका कशी चालेल ?’ हा प्रश्न त्यांच्या मनांत आला नाहीं. तर, ‘बोंबा मारायच्या त्या कोणाच्या नांवाच्या ?’ हाच प्रश्न त्यांच्या मनांत उभा राहिल. मग आठवले कीं तुकोबारायांनी देवाशीं भांडून हाच तर अधिकार मिळविला :—

आम्ही तुळ्या नांवें करावा बोभाट । प्रेम में अवीट तुम्ही द्यावें ॥

असा करार झाला व तो दोघांनी तंतोतंत पाळला. विठ्ठलाच्या नांवाचा बोभाट करण्याचें काम तुकोबांनी जन्मभर केले व त्यावद्दल बक्षीस म्हणून विठ्ठलाकडून अवीट प्रेम मिळविले ! येवढे ध्यानांत अ ल्यावरोबर दासगणूनी वावांच्या पायांवर मस्तक ठेवले, आणि त्यापुढे भगवत्कथेशिवाय दुसरी गोप्त केली नाहीं. नवरदेवासारखे नटून कीर्तन करावयाचें नाहीं, तर उघड्या अंगाने करायचें हाही आदेश त्यांना बाबांनीच दिला. त्याप्रमाणे दासगणू करीत व त्यांचे अनुयायी आजही करतात.

दासगणू कीर्तना निभित्त गावोगांव फिरत. आपल्या कीर्तनांतुजच त्यांनी साई बाबांची कीर्ति सर्वक्र पसरविली. जगाला बाबांची खरी ओळख दासगणूनी करून दिली. एकदूं दासगणू प्रयागला जायला निधाले. बाबा म्हणाले, 'अरे, आपली काशी, प्रयाग, गया ही शिरडीच'.

आनन्दतनय भृणे श्रीहरिच्या पदि । काशी-प्रयागभ्या ॥

देव करील दया । तयावरि देव करील दया ॥

संतांच्या बाबतीत असेंच आहें. ते जियें जातात तेंच तीर्थ वनते.

देवालय कीं कशास संतां । संत तिथें देवालय असतां ॥

गंगा-नारद संबादांत गंगा ही नारदाची प्रार्थना करते कीं, 'महाराज, आपण माझ्या जलांत स्नान करा. कारण अनेक पातक्यांनी स्नान करून मझें जल जें अत्यंत मलिन झालें आहें तें तुमच्यासारख्या साधूच्या संगांने पुनरपि पवित्र होईल.'

(ओवी) असो; अधोर पायें धुवाया । जन जातां भगेच्या ठाया ।

गंगा लागे संतांच्या पायां । निवारवया निजपायें ॥

दासगणूना खरोखर असाच प्रत्यक्ष अनुभव आला. साईनाथ हे भगवंतच होत. अर्थात् भगवंताच्या चरणापासून वाहणारी गंगा ही वावांच्याहि चरणीं आहेच, जगी मनोमन भावना करून दासगणूनीं बाबांच्या चरणावर मस्तक ठेवले. तोंच -

(ओवी) खरेंचि काय सांगावें कौतुक ! बाबांचे चरणीं ठेवितां मस्तक ।

उभयंगुळीं निथळले उदक । गंगायमुनोदक पाझरले ॥

पाहूनिशा तो चमत्कार । दासगणूसी आला गंहवर ।

काय बाबांचा महादुपकार । फुटला पाझर नयनांस ॥

या प्रसंगावर दासगणूचे एक पद आहे. त्यांतला थोडा भाग इये देतो..

(फटका: ताल-धुमाळी)

अगाधशक्ती अघटितलीला तव सदगुरुराया ।

जडजीवांते भवि ताराया तूं नैका सदथा ॥

कमलोङ्घव कमलाकर शिवहर विगुणात्मक भूर्ती ।

तूंचि होऊनी साईसमर्था विचरसि भूवरती ॥

पुढे दासगणू ईशावास्योपनिषदावर भाष्य लिहीत असतांना- "ईशावास्यमिद सर्वं यत्किंच जगत्यां जगत्" इत्यादि सूतांवर त्यांना कांही शंका आल्या. त्यांनी शस्त्रीयंडितांना विचारले. पण त्यांने समाधान झाले नाही. कारण विद्वान फक्त शब्दार्थाचा कीस काढणारे. आंतले जें गूढ प्रमेय त्याला जाऊ झोंबण्याची शक्ति त्यांचांत नाही. भगवद्गुप्य सदगुरुच तें करूं शकतात. म्हणून दासगणूनी त्यांतली एक शंका बाबांना विचारली. बाबा म्हणाले, "अरे, येवढेंच ना? काका दीक्षित (पारल्यास राहणारे बाबांचे परमभक्त) यांची मोलकरीण तुझी ही शंका निवारण करील."

काय हैं बाबाचे सांगणे ? स्वतःतर कांहीं मांगितले नाहींच, पण घोट कोणको दाखविले ? तर एका मोलकरणीकडे, कीं जी केवल दहानाग वर्षाची कुणव्यासी पोर होती ! नंतर दासण पारल्यास दीक्षितां कडे गेले व त्या मोलकरणीचे वाणी जसजसें ते पाहूं लागले तों तों आपल्या शक्तीने उन्नर त्यांम मिळूं लागले. तिच्याजबल बोलावेहि लागले नाहीं. 'शावनेशुरुं सुख बुऱ्ह' हा वोध दासणाना आला. अर्थात्—
(ओढी) 'मी भावी' हैं पार दवडाचे ! निरभिव्यानत्वे सदा वतविं ।

त्यागपूर्वक भोग भोगावे । अभिलाषाविं नच काहीं ॥

(पद-मित्रा मम)

बाबा तैं बोलताति दासणगुंप्रती । ईशावास्यादिक जें तत्व सांगती ॥४॥

ब्रह्म काय येथ असे वेगवेगळे । नित्य सर्वगत स्थाणु हेंचि संचले ।

ईशें त्या पोरीसहि पूर्ण व्यापिले । चार वेद एक मुखे ज्यास वानिती ॥१॥

पण मग बाबांनीं स्वतः कां हे सांगितले नाहीं ? चासण ईशतत्व त्या पोरींही ओतप्रोत भरलेले आहे हैं दाखवून त्यायोगे 'अभानित्व' हा जो ज्ञात्याज्ञा गुण (भ.गी. अ.१३-७) त्याचाहि वोध बाबाना करावयाचा होता. म्हणून हे अमे घडवून आणले.
(दिंडी) जरी बाबा सांगते सर्व ऐसे । मग मुलीचे महिमान कळत कैसे ?

पोरिलाही व्यापिले स्वयं ईशें । साई युक्तीने दाविती रहस्ये ॥

बाबा देहांने वर्तत होते तरी त्याचा देह हा जडदेह गाहिला नव्हता. असे म्हणणे म्हणजे कांहीं भावडेपणाची कालपना नव्हे. यांगिक क्रियेने लिंगदेहाचेच परमाणु नव्हेत, तर स्थूलदेहाचेही परमाणु कसे वदलतात व योग्याच्या गरीगांत कसा सुंदर बदल होतो याचे समग्र वर्णन ज्ञानेश्वरमहाराजांनी भगवद्गीता अ. ६ श्लोक १४,१५ च्या ठीकेत केले आहे. ते वाचून तुकाराम सहागज मदेह वैकुंठागम कसे गेले याचे वर्म लक्षांत येते. महाराजांचे या बावतींत स्वरुपे याच्या शब्द अमे आहेत —

'ब्रह्मरूप होते कायाच कीतीनीं । भाष्य तरी क्रृष्णी देवा ऐसा' ॥

बाबांना ही अशी विदेहावस्था किंवा जीवन्मुक्ताज्ञी अवस्था प्राप्त झाली होती. बाबांना त्यांच्या भक्तींनी जी जागा दिल्यी ती गळा जुनी पटकी मशीद होती. बाबा तिला 'मशीदमाई' किंवा 'झारकामाई' म्हणू लागले. बाबा बहुतेक वेळ इथेंच असत. परंतु एक दिवसआठ जवळच्याच चावडीमध्ये जात.

झारकामाईत बाबा वीतदीडवीत संदीच्या फलीवर जोपत व ती फली केवळ दोन चिंध्यांनी टांगलेली असे. बाबा तिथें कधीं जात व कधीं उत्तरत हें पुष्कळांनी पाळत ठेवून पाहिले, पण कोणालाही तें गळ ममजले नाहीं. बाबा चराचराशी एकरूप झाले होते. (जसे ज्ञानेश्वर, म्हणून तर रेड्याच्या पाठीवर भारलेल्या आसुङ्गाचे वेळ ज्ञानोविच्या पाठीवर उडले !)
"मैत्रः करुण एव च" (भ.गी. १२१३) यांने भाक्तान् उदाहरण म्हणजे बाबांने

जीवन, म्हणुन बाबांनीं तोडाने प्रतिवंध करताच सर्पचिं वा विचवाचें विषही माणसाला चढत नसे. एका दरवेशाचा बाघ मरणोन्मृत झाला. तेव्हां त्याला शेवटीं कुणातरी साधपुरुषाच्या चरणीं नेऊन घालावे अशा हेतूने दरवेशी त्याला घेऊन बाबांकडे आला. वाघाला साखलदंडाने बांधलेले होते. तरी त्याही स्थितीत तो भयंकर डरकाळचा फोडीत होता. बाबांनीं त्याचे साखलदंड सोडण्यास सांगितले. सोडल्या-बोवर बाघ मुकाटच्याने बाबांसमोर आला, आणि काय आश्चर्य !

(आर्या) मरणोन्मृत व्याघ्राला आणिले बाबांसमोर दरवेशे ।
त्यांसी त्रिवार वंदुनि सोडियला प्राण पूर्वपुण्यवरें ॥

शेकडों लोकांनी हा प्रसंग पाहिलेला आहे. बाबांनीं त्या वाघाच्या पूर्वजन्माची हकीकित सांगितली. ते म्हणाले, कोणीही आपल्याजवळ येतो तो लायाबांध्यानेच.

(ओदी) लायाबांध्याचीण विशेषीं । कोणी न ये आपुलेपाशीं ।
श्वान सूकर कां मासी । हडहड कुणासी करू नये ॥

बाबा म्हणाले, 'हा बाघ दग्धेश्याचा पूर्वजन्मीचा देणेकरी होता. दरवेशाच्या पदरी राहन यानें ते देणे फेटले. पण हा पुण्यातमा आहे. आज इथे येऊन तो मुक्त झाला.' बाबांनीं त्याला नंदीच्या शेजारीं पुरण्यास सांगितले. अर्थात् वाघाच्या पुण्याईमुळेच त्याला अंतकाळीं संतदर्शन झाले. पंत म्हणतात :—

(आर्या) तरला ययाति राजा दर्शन होतांचि संतरायाचे ।
सदर्शनचि सुदर्शन, करि गट चट कटक अंतरायाचे ॥

शिरडीचे साईबाबा म्हणजे हें असें चालतें-बोलतें परब्रह्म होते. अंगकांति केतकीच्या गाभ्यामारखी, पिवली धमक, दृष्ट लागण्यासारखी; रेखीव व बांधेसूद शरीर; निकोप व सुदृढ प्रकृति; उंची मुमारे ५० फूट; कपाळ भव्य व उंचवटा पुढे आलेला; हातांची थोटे लांबमडक; हात गुडध्याला लागणारे (आजानुवाहु); दोषे सतेज व पाणीदार — इतके कीं ढोळधाला ढोला भिडविण्याची कुणाची ताकद नसे.

(कटाव) शिरडीचे हे साईबाबा । परब्रह्म कीं आले रूपा ।
वर्ण जणूं कीं केतकिगाभा । नजर ठरेना ऐसो आभा ।
शरिराच्याही रेखीव बांधा । सुदृढ प्रकृती निकोप रांधा ।
साढेपांच फुटी ऊंचीनें । कपाळ शोभे ऊंचवटचानें ।
लांबसडक हातांची थोटे । गुडध्यावेरी हात लांब ते ।
पाणीदार त्या तेजस ढोळां । दृष्टी भिडवी कोण दृष्टिला ? ।
यापरि साईनाथ वर्णितां । रंगे वरणी गातां गातां ॥

साईबाबा सुरुवातीस गांवांत भिक्षा मागत. पण भिक्षा कोणी मागावी व भिक्षा घालण्यास पावळ कोण या विषयीं बाबांचे विचार फार उच्च होते. काहीं काम न करतां भिक्षा मागणाऱ्या आळशांबद्दल आणि मुद्दाम शारीरिक व्यंगे उत्पन्न करून भीक मागण्याचा 'धंदा' करण्याऱ्यांबद्दल बाबांना अत्यंत चीड असे. परंतु जो जगाचा झाला व ज्याचा प्रत्येक क्षण जगाच्या कल्याणाकरितांच सर्व होतो आहे, त्यानें भिक्षा मागणे व समाजानें स्वसंतोषानें त्याला भिक्षा बाढणे हें योग्यच होय. बाबा म्हणतात —

(श्लोक-जपताल)

त्यागूनि पुवेषणा सर्व आधीं। वित्तेषणा आणि लोकेषणाही ॥

जयें एषणा तीन या सोडियेत्या। भिक्षाशना पाव तो मागण्याला ॥

गोष्टीं बाबांच्या बद्दल जें वैशिष्ट्य सांगावयाचें तें त्यांच्या व्यवहारदक्षतेबद्दल. साधुसंत व्यवहारा बद्दल उदासीन असतात या गोष्टीचा गैरफायदा घेऊन त्यांना फसदिणारे नीच लोक जगांत असतात. पण साधुसंत उदासीन असतात ते जाणून-बुजून—संसाराला ते महत्व देत नाहीत म्हणून—व्यवहार त्यांना कठत नाहीं म्हणून नव्हे. बाबांना द्वारकामाईसाठीं ज्या वस्तु लागत त्या वस्तु ते स्वतः बाजारांत जाऊन, कसून भाव करून व रोख किमत घेऊन आणीत —

(राग-बहार. ताल-विताल)

जाऊनि आपण बाजाराला। पुसति दाम-दर व्यापान्याला ॥ घृ. ॥

वस्तु हव्या त्या रोखचि घेती। कधीं न चुकती व्यवहाराला ॥ १ ॥

अर्थात् बाबांना जी रोज २५-३० रु. दक्षिणा मिळे त्यांतून ते हा व्यवहार करीत. पण बाबा रोजचे तीनशे रुपये लोकांना वाटीत व त्याला ते 'पगार' म्हणत. बाबा हे पैसे कुठेही हात घालून—गादीखालून किंवा कफनीतून—काढून देत. या गोष्टीला अलौकिक सिद्धि किंवा चमत्कार या शिवाय नंबं नाहीं.

(अंजनी गीत-धुमाळी)

दक्षिणामिषें पंचाविस मिळती। परी तीनशे रोज वांटती।

तेरा लक्ष रुपैव्ये करिती। दान स्वहस्तानें ॥

परंतु बाबा शिरडीस येऊन राहिल्यानंतर खूप वर्षांची ही गोष्ट आहे. सुरुवातीस मात्र ते सगळ्याच वस्तु गांवांतून मागून आणीत. त्यांत मुख्य म्हणजे मशिदी-तील दिव्यांसाठीं लागणारें तेल होय. काहीं दिवस व्यापान्यांनी तेल दिले. पण पुढे ते कुरकुर करू लागले. एक दिवस तर सगळ्यांनी आपसांत ठरवून बाबांना एकजात नकार दिला. आतां हा वेडा फकीर काय करतो ही गंभत पाहण्यासाठीं लोक आतुर झाले. बाबा शांतपणे मशिदींत आले, व एका पणतींत थोडे तेल

होते तें त्यांनीं पिऊन टाकले. मग त्यांनीं विहिरीवर जाऊन लोटाभर पाणी
आणले व तें पणत्यांत घालून वाती पेटवित्या. तों केवळे आश्रय !

(आर्य) ‘मिठ्ठार तेल नाही’ वाणी जों वदति होउनी कुद्द !
जलदीप पेटबीले बाबांनी, योग मार्ग ज्यां सिद्ध ॥

साळक्षा पणत्या उजल्ल्या व रात्रभर तेवत राहिल्या. वेड्या फकिराच्या वेड्या
चाळचांच्या मागांचे हें अद्दुत सामर्थ्य पाहून लोक भराभर त्यांच्या पायां पडले
इ मृणाले —

(राग-भूप; ताळ-एकताळ)

जय जय जय साईनाथ ! ईशापरि तुं समर्थ ।

न कळे परि मानवास ! गूढ काय तुझे ॥ धृ ॥

विश्वभर परमात्मा ! तुज अंतरि जो वसता ।

तोचि तृप्त मग होतां । प्रगट तेज त्यांचे ॥ १ ॥

हा चमत्कार अनेकांनीं पाहिला व तेव्हांपासून वावांची कीर्ति सर्वत्र पसरली
क्षमाच लोकांना तर साईच्यावदल एवढी एकच घटना माहीत असते. या घटनेत
काहीं अशक्य आहे असे मात्र समजूं नये. असे जे सामर्थ्यवंत असतात त्यांचे
सामर्थ्य हें सर्व शक्तिभान ईश्वराचेंच सामर्थ्य असते. सामान्य जीवांवरून त्यांची
क्षमता करता येणार नाहीं शिवकल्याणस्वामी आपल्या ‘रासपंचाश्यायी’ ग्रंथात
मृणालात

ईश्वरत्वे इथे जनीं । संपादित सामर्थ्य जे कोणी ।
तपोनिष्ठ आणि ज्ञानी । खात झाले जे जे ॥

वहार
हृष्ट.
अ. या

सभर्थाच्या झोळीत एका बाईने शेणाचे पोतेरे टाकले. समर्थांनी शांतपणे
नदीवर जाऊन तें धुतलें व वाळवून त्याच्या वाती केल्या. त्या वाती समर्थं
रामरायासभोर शांतपणे जबूं लागल्या. हेच समर्थांचे सामर्थ्य होय.

बाबांनीं मशिदींत येऊन एका पणतींतले तेल पिऊन टाकले, याला भोठा
कर्थ आहे. द्रौपदीच्या थाळीला चिकटलेले एक पान खाऊन भगवान् जों संतुष्ट
झाले तों तिकडे नदीवरचे दुर्वासा चे दशसहस्र शिष्य तृत होऊन ढेंकरा देऊ लागले.
तसें बाबांनी तेल प्यायल्यानंतर भगवान् संतुष्ट झाले. मग दिवे पेटायला काय
मुखवा-
मशिदी-
ले. पण
बाबांनी
प्यायला
तोडे तेल

उशीर ? या बाबांनीत भगवंतांचीच एक गोष्ट सांगतो.

एकदा अर्जुन भगवंताला म्हणाला, “भगवंता, सर्व लोक तुलाच विश्वभर कां
मृणालात ?” भगवंतांनी त्याचा भाव ओळखून म्हटले, “ठीक आहे. आजपासून
तू विश्वभर.” पुढे दोघे अरण्यांतून जात असतां त्यांना एक आश्रम लागला. त्यांनीं
पाहिलें तों तिथले ऋषी ध्यानस्थ बसले होते. तिकडे दोन समया होत्या. त्यांतले

तेल संपत्त आल्यामळे प्रकाश मंद झाला होता. आतां येवढच्यासाठीं क्रुषीना घ्यानां-
तून कझाला उठवायचे ? त्यापेक्षां आपणच हें काम करून पुढे जाऊ, असे भगवंता-
नीं अर्जुनाला सुचविले. अर्जुन म्हणाला 'ठीक आहे'. लगेच भगवंत म्हणाले, "तर
मग पुढे व्हा. तुम्ही विश्वंभर. तेलाची व्यवस्था करा." अर्जुन गोंधळला व विश्वं-
भरत्व सोयें नाहीं हे जाणून भगवंताला शरण गेला आणि म्हणाला, "तुझे विश्वं-
भरत्व तूंच सीधाळ." भगवंतानीं केवळ कृपा दृष्टीने (म्हणजेच 'स्नेह' दृष्टीने)
दिव्यांकडे पाहिले. तों ते तेलानें काठोकाठ भरले व पूर्ण प्रकाशानें पेटूं लागले।
कांसवी जर स्नेहदृष्टीने आपल्या पिलांचे पोषण करूं शकते तर तिला निर्माण
करणाऱ्या भगवंताच्या दृष्टीत येवढे सामर्थ्य असेल यात शंका कसली ?

अस्तो. याप्रमणे साईबाबांचे सामर्थ्य पाहून जे पापी होते ते मनांत चरकले.
आतां साईना जर कोथ आला तर ते आपला नाश करतील वा भीतीने ते बाबांच्या
पुढे चूक कबूल करून क्षमा भाकूं लागले. पण बाबा म्हणाले, 'अरे, तुम्ही माझीच
लेकरे आहांत. लेकरांवर कधीं वाप रागावतो का ? आम्ही क्वचित् प्रसंगी वज्ञा-
सारखे कठीण झालों तरी स्वभावानें आम्ही विष्णुदास हे मेणाहूनही मऊ असतों.'
(भैरवी) मऊ मेणाहूनी आम्ही विष्णुदास ! कठिण वज्ञास भेदूं ऐसे ॥



पू. श्रीदत्ताबाळ

“श्री. दत्ताबाळ म्हणजे पृथ्वीतलावर दिव्य कार्य करण्यासाठी आलेले क्रांति-
कारक अध्यात्मवादी महापुरुष होत.”

—आचार्य अत्रे.

“भगवंताच्या दरबारात आधुनिक मानव जातीचे प्रतिनिधित्व करणारा मी
एक मानव आहे. माझ्यामागे अनंत कोटी, ब्रह्मांडनायक, महायोगी इत्यादि कोणते-
हि उपपद लावू नका” असे कटाक्षाने एक तरुण जीवनवादी क्रांतिकारक आपल्या
सहकाऱ्याना—इतकेच नव्हे तर त्याना गुरुस्थानी मानणाऱ्या शेकडो गृहस्थाना
माणीत असतो. अस्वलित इंग्रजी व मराठीतले वक्तृत्व, आधुनिक विज्ञान व
अध्यात्म या दोन्हीहि अपरा व परा विद्येचा सखोल अभ्यास, अत्यंत प्रभावी
व्यक्तिमत्त्व, काळे भोर केस, भरदार छाती, गौर वर्ण, तेजस्वी चेहन्याला शोभणारी
दाढी आणि ह्या सायाच्या पाश्वर्भूमीवर करुणा आणि प्रेम वरसणारे दोन
नेत्र, अशी ही प. पू. श्रीदत्ताबाळांची विरतरुण मूर्ति पाहणाऱ्याच्या अंतर्गत
एक दिव्यतेचा झांकार उभटविते. हा झांकार स्वतःवरोवर मानवात असणाऱ्या
प्रकाश तत्त्वाची ओळखही घेऊन येतो.

त्यांचे बालपण

कोल्हापुरचे शिक्षणतळ प्रिंसिपॉल एम. आर. देसाई हे त्यांचे बडील होत.
त्यांच्या पोटीं श्रीदत्ताबाळांचा जन्म गुरुवार ता. ३ एप्रिल १९४१ रोजी कोल्हापूर
वेदे पंचगंगेच्या परिसरात झाला.

आपल्या बालपणाविषयी वोलतांना श्रीदत्ताबाळ म्हणतात, “दिव्यतेशी
गढूंजत करण्याचा तो काळ होता. आजोबांच्या खांद्यावर बसून रावी आका-
शांतत्या तारकांगणाकडे मी पहात असे, त्यावेळी भला आंतरिक अस्तित्वाची
उक्त प्रचीती येई.”

एका विलक्षण आंतरिक अवकाशाची (A different space dimension)
अनुभूति त्याना वयाच्या तिसऱ्या चौथ्या वर्षांपासूनच येत असे. हा अनुभव अध्या-
त्मविद्येत अत्यंत महत्वाचा मानला गेला आहे. उत्कटतेने प्रत्यंतरास येणाऱ्या ह्या
अनुभूतिवावत वोलतांना ते म्हणतात “वाह्य अवकाशाप्रमाणे भाइया हृदयातहि
अवकाश आहे, याची जाणीव भला होई व ते अवकाश थोडयाशा एकाग्रतेने
माझा अंतर्दृष्टीपुढे उलराहू लागे” आणि हे बालक ह्या अवकाशाची आंतरिक
सखोला प्रतीतीला येत असताना भयभीतही होत असे. वयाच्या तीन ते चार
वर्षांपासून ते तेराव्या वर्षांपर्यंत ही अनुभूति टिकली. अगदी बालपणापासूनच
श्रीदत्ताबाळ वृक्षांच्या मुळाशी व निर्जीव वस्तूशी बोलत असत! त्याविषयी
संगतांना ते म्हणतात की, “भाइया आत्म्याचा तो आंतरिक संबंध (inner
relationship) जोडण्याचा प्रयत्न होता.

दगडाच्या आंत पाहू इच्छणारे, झाडांच्या मुळाशी बोलणारे हे आगले मूळ भविष्यात महापुरुष म्हणून ओळखले जाईल अशी ग्वाही एका कब्बड साध्वीने आपल्या अतींद्रिय दृष्टीच्या सहाय्याने दिली होती. श्रीदत्तावाळांच्या मातोश्रीना तिने सांगितले होते की तुझ्या मुलाच्या उजव्या पायावर तीळ आहे आणि उजव्या भागावर सूण आहे. तो मुलगा महान होईल. आज ती भविष्यवाणी खरी झालेली आपण पाहतो.

निसर्गावर उल्कटेने प्रेम करणाऱ्या ह्या बालकातून जसजसा आंतरिक सूर्याचा रशमी अलगत आविष्कारू लागला तसेतसे व्यक्तिमत्वाचे कमलपुण्य उमलू लागले आणि त्याचा परिमल आध्यात्मिक सामर्थ्यातून आविष्कारू लागला. त्याची प्रचीती त्यांच्या आजूबाजूच्या लोकांना येऊ लागली. पण त्या शक्ति म्हणजे त्यांच्या कुटुंबवासीयाना, विशेषत: परदेशगमन करून आलेल्या त्यांच्या नास्तिकवादी आणि सत्यशोधक चळवळीचे एक प्रमुख कार्यकर्ते असणाऱ्या पिताजीना एक कोडेच होते. त्यानी श्रीदत्तावाळांचे अतिशय सूक्ष्मरीत्या व चिकित्सकपणे अद्वलोकन केले. त्यांच्या पिताजीना आम्ही सारे 'साहेब' म्हणूनच संबोधतो. साहेब कांहीवेळा हसून म्हणतात "अरे, दत्तावाळांच्या शक्तीच्या सत्यासत्यतेविषयी मी त्यांच्या जितक्या कसोट्या घेतल्या तितक्या कोणीहि घेतल्या नाहीत. त्या प्रत्येक कसोटी-मध्ये ते यशस्वी होत गेले व माझ्या कल्पना बदलत गेल्या व मला कळले की त्यांच्यातून प्रगट होणारी शक्ति ही दैवी आहे व ती भगवत् इच्छेनुसारच प्रगट करावयाची असते."

लहानपणी श्रीदत्तावाळाना आपल्या हूदयात निर्माण होणाऱ्या एका उल्कट, शक्तिमात व स्वतःतून प्रक्षेपित होणाऱ्या आंतरिक प्रेमाची प्रतीति येत असे. ते म्हणतात, "हेच प्रेम संकमणशील होते. वृक्ष, जड भिती, मानव या सान्यात मी ते संक्रमित करू शकत असे. आणि या प्रेम-प्रक्षेपणातूनच अनेकांच्या व्याधी कशा निवारण कराव्यात हे त्याना आपोआपच उमजू लागले. वस्तुसंचलन Telikinetic व वस्तुसंवेदन Psychometry अशा अनेक मानसिक शक्तीची प्रतीति येऊ लागली.

सिद्धि आणि तिच्या वापराबाबत त्यांची मतें स्वच्छ आहेत. त्याना वाटते की साधकाच्या आंतरिक प्रगतीनुसार अनिवार्यपणे कांही शक्तीचा लाभ होतो. पण तिचा वापर भगवत्-इच्छेनुसार करायला हवा! श्रीदत्तावाळांच्या बाबतीत विचाराल तर मी म्हणेन की अनेक आध्यात्मिक शक्ति त्याना लाभल्या असल्या तसी त्यांचा बाजार त्यानी कधीच मांडला नाही; कारण ते बमत्कारवादी संत मुळीच नाहीत. सिद्धि व तिच्या वापराबाबत ते म्हणतात. "माझ्यातले प्रेमच निरनिराळचा शक्तीत परिणत होते व योग्य कारणाकरता त्यांचा वापरहि

उत्सूर्तरीत्या होतो.” आणि जाता जाता तुम्हाला ते ही गोष्टही सांगतील की, शेणत्याही प्रकारच्या शक्तीच्या प्राप्तीच्या महान उपाय म्हणजे दिव्य प्रेमाचे प्रक्षेपण. हा दिव्य प्रेमाच्या प्रक्षेपणाच्या आंतरिक दबावातून श्रीदत्ताबाळांची जीवनगंगा अध्यात्माकडे वळली.

शुभलपक्षाच्या चांदप्प्या रात्री आंतरिक उत्कटता प्रगट करणारे श्रीदत्ताबाल आपल्या भावांच्या वरोवर, आई-वडिलांच्या समवेत कोल्हापूर नजीक कागलला ठेले होते. त्यांच्यातून प्रक्षेपित होणाऱ्या प्राणप्रवाहाने सभोवताल भारले गेल्याची त्याना जाणीव होत होती. श्रीकृष्णावद्वलच्या उत्कट प्रेमाने त्यांच्यात गर्दी केली. श्री. दत्ताबाल म्हणतात— “त्यामध्ये केवळ भावजागृती नव्हती तर त्याहूनहि सखोल आणि महान असे कांहीतरी होते. त्या चांदप्प्या नीरव रात्री भगवान श्रीकृष्णाच्या मूर्तीवर ध्यान करून मी झोपलो असता, त्या मध्यरात्री आपोआप मी जागा झालो. माझी नजर माझ्या उजव्या पायाच्या आंगठ्याकडे गेली. एक निळसर ज्योतिर्मय गोल तेथे तरंगत होता. त्या गोलाकडे पहाता पाहता मी आपोआप ज्ञात व अज्ञात यांच्यातत्या सीमा अस्पष्ट करणाऱ्या एका प्रांतात ओढला गेलो व अगदी आतून मला प्रत्यंतराला आले की, दुसऱ्या एका ज्योतिर्मय अस्तित्वातून हा गोलक कांही काळ दुगवला आहे. पण अंतिमत: तो आपल्या मूलस्थानाकडे जाणार! या भावनाबरोबर त्या अनुषंगाने मला एक स्वप्नहि पडले.”

वास्तव्य सत्य

सकाळी श्रीदत्ताबाल जागे झाले. त्यानी आपल्या पिताजीना रात्री आलेला अनुभव सांगितला. इतक्यात त्यांची धाकटी बहीण सुषमा तेथे धावत आल्या आणि म्हणाल्या, “अरे दत्ताबाल, काळ रात्री मी एक गंमत पाहिली. ज्या खिडकीत कृष्णभूति. ठेवली आहे तेथेच त्या मूर्तीजवळ मी एक निळसर ज्योत तरंगताना पाहिली व तुझ्या उजव्या पायाच्या आंगठ्याजवळ दुसरी एक ज्योत तरंगताना पाहिली. तुझ्या पायाजवळच्या निळसर ज्योतीच्या मंद प्रकाशात तुझे पायाहि उघडे असलेले मी पाहिले.” इतक्यांत त्यांचे पिताजी उद्गारले, “अरे बरोबर फृटेच्यावेळी मी जागा झालो त्यावेळी सारेजण झोपले होते आणि पाहतो तो झरोखरच तुझे पाय उधडे होते. म्हणून त्यावर मी पांघरूण घातले व पुन्हा झोपलो”. जर्यात ही गोष्ट सुषमाला माहीत असणे अशक्य होते. श्रीदत्ताबाळाना खात्री पटली की, आंतरिक अनुभूतीना वस्तुनिष्ठ सत्यता असू शकते.

श्रीदत्ताबाळाची भूमिका साधकाची नाही वा अनंतकोटी ब्रह्मांडनायकाचीहि नाही. साधनाची (instrument) आहे. ते म्हणतात, ‘मी फक्त भगवंताचे नम्रसाधन आहे आणि करणी त्या करुणामयाची आहे. मी साधक नाही वा अनंत-कोटी ब्रह्मांडनायकही नाही. मी एका निश्चित कायसिसाठी आलो आहे. आत्म-जागृती हे माझे खरे कायं आहे. ते माझे जीवित कायं आहे.”

श्रीदत्ताबाळांच्या संपूर्ण व्यक्तिमत्वाचे धनुष्य त्यांच्या बालपणापासून त्या प्रेममयी नेमवाजाच्या हाताची होते. असे म्हणतात की many are selected but few are chosen (अनेक पसंत केलेले असतात पण फारच थोडे निवडले जातात). भगवंताने आपल्या कार्यासाठी निवडलेल्या फार थोड्यापैकी श्रीदत्ताबाळ हे एक आहेत. त्याना कोणी जानयोगी म्हणतात तर कोणी राजयोगी म्हणतात. पण त्याना एक आधुनिक प्रेषित म्हणेंच मला आवडते आणि म्हणूनच प्रारंभी मी श्रीदत्ताबाळाना अध्यात्मवादी न म्हणता जीवनवादी म्हटले. त्यांचा षड जरी धार्मिक वृत्तीचा नसला तरी मूलभूत आध्यात्मिक स्वरूपाच्याच बालपणा-पासून होता. कोणत्याहि प्रकारच्या रूढ, धार्मिक भावनांच्या जल्लोषातून ते अध्यात्माकडे बळले नाहीत. तर एक ग्रकारच्या आंतरिक दबावातूनच त्यानी त्या मार्गाच्या स्वीकार केला आहे. अगदी वालवयातही आपणाला जीवनात एक भहस्त्राचे कार्य करावयाचे आहे व ते कार्य इतरांच्या जीवित कायपिका अर्थात भिन्न स्वरूपाचे आहे याची जाणीव त्याना तीव्रतेने होत असे. बाह्य मनाच्या स्तरावर जरी त्यांच्यासमोर अनेक बालसुलभ आदर्श होते तरी पण त्याना स्वतःच्या कार्याविषयी नित्य जागृत करणारी अशी एक प्रेरणा हृदयात संपंदते आहे या गोष्टीचेही त्याना प्रत्यंतर येई.

वयाच्या १५-१६ व्या वर्षी त्याना एक विलक्षण स्वप्न पडले व त्यात त्यानी पाहिले की, एक वृद्ध महापुरुष सोप्यावर बसलेला असून त्याच्या तप्त सुदर्शनसदृश शरीराभोवती स्वर्णिम आभा पसरलेली आहे. त्याने त्यांच्याकडे पाहून हसत आपल्या हाताची तर्जनी अवकाशात उचलली आणि चटकन् खाली आणली. त्याबरोबर जेथून त्या महापुरुखाने होत फिरवला होता तेथून एक चमकदार उल्का पडली. मग तो महापुरुष म्हणाला “श्रीदत्ताबाळ, या क्षणाची वाट पहा”. श्रीदत्ताबाळ जागे झाले. हे सुदूर स्वप्न विरुद्धनही गेले. कांही दिवसानी ते व त्यांचे पिताजी एका सूक्ष्म दृष्टीसंपन्न गृहस्थायकडे गेले. त्यावेळी त्याला अर्धेशिशीचा फार त्रास होत होता. श्रीदत्ताबाळनी तो कांही भिनिटातच थांबवलेला पाहून तो वृद्ध श्रीदत्ताबाळांच्याकडे चकीत होऊन पाहू लागला. कोणत्याहि औषधाव्यतिरिक्त त्याची अर्धेशिशी थांबली होती. कृतज्ञतेने व थोड्या औत्सुक्याने तो त्यांच्याकडे पहात होता. पहाता तो एकदम म्हणाला, “अहो, श्री, अर्विद बाबू तुम्हाला दर्शन देऊन गेले. एवढेच नव्हे तर त्यानी तुम्हाला कांही खूणहि दिली आहे.” श्रीदत्ताबाळाना त्याचा कांहीच उलगडा होईना! कारण त्यावेळी त्यांचे वय अवधे १५-१६ च होते व अर्विद बाबू कोण, कोठले याची काही त्याना माहिती नव्हती. भाव त्यानी तसे म्हणताच श्रीदत्ताबाळाना कांही दिवसापूर्वीचे स्वप्न आठवले व कांही दिवसानंतर प्रत्यक्ष ज्यावेळी अर्विदबाबूंची प्रतिमा पाहिली तेल्हां एका फरकाव्यतिरिक्त हुबेहुब त्यांचेच दर्शन झाल्याचे लक्षांत आले. कांही दिवसा-

नंतर पुन्हा ती उल्का पृथ्वीतलावर पडताना श्रीदत्ताबाळनी स्वप्नात पाहिलो व
रुगेच त्या दिवशी श्री अरविंद आश्रमाच्या संजीवन मासिकाचा अंक श्रीदत्ता बाळाच्या
हातात आला. त्यात श्रीमातजीनी पडणाऱ्या उल्केचा अर्थ स्पष्ट केला होता.

श्रीदत्ताबाळ मिशन डिव्हाईन

श्री. दत्ताबाळ मिशन डिव्हाईन ह्या संस्थेचा इतिहास गमतीदार आहे. वयाच्या १९ वर्षी श्रीदत्ताबाळना एक दर्शन झाले. त्याना एक काळीकभिन्न ऊंच अशी विशृळधारी विभूति दिसली. श्रीदत्ताबाळ सांगत कीं “ह्या विभूतीने मला अनेक अनुभव दिले होते. माझ्या स्वप्नांच्या अज्ञात भागाना सर्व केला होता. तुझ्या कडून जगदंबेचे कार्य करून व्यावयाचे आहे असेही तिने सांगितले होते; पण त्यावेळी कार्य म्हणजे काय हे मला माहीत नव्हते. मातृआच्यात्म केंद्रात मी व्यास्याने देत असे. सुरवातीस माझे इंग्रजी कच्चे होते, पण जगदंबेने सारे कांही पुरविले. माझी जाणण्याची कक्षा विस्तृत केली गेली. माझ्या कांही पुस्तकातील दैशिक स्तर आणि इतर गूढ भागांची माहिती पुरविली गेली आणि त्याच शक्तीच्या प्रेरणेने मी श्रीदत्ताबाळ मिशन डिव्हाईन या संघटनेची स्थापना केली.”

तुम्ही श्रीदत्ताबाळना त्यांचे गुरु कोण म्हणून विचाराल तर ते म्हणतील “ज्या परम पावन भगवंताने मला बालपणापासून मार्गदर्शन केले, घडवले, जो माझ्यावर आधिपत्य गाजवतो, माझ्यातून प्रगट होऊ चाहतो तोच माझा गुरु!”

श्रीदत्ताबाळ कोणत्याहि धर्माचे, जातीचे वा पंथाचे अभिमानी नाहीत. ते आहेत खरेखुरे सत्याभिमानी. सत्य हेच त्यांचे बालपणापासूनचे वेड आहे. सत्यावर त्यांचे नितांत प्रेम आहे. अगदी अंतिम (Absolute) सत्यापासून ते व्यावहारिक (Relative) सत्यापर्यंतच्या पायन्या व त्यांचे मूल्यमापन जरी त्याच्या हूदयात पूर्णपणे होत असले तरी ते अगदी जिव्हेने व वाणीने पाळावयाच्या सत्यालाहि महत्व देतात. ते म्हणतात कीं वाचिक सत्याचीच पाऊलवाट अंतिम सत्याकडे जाणाऱ्या राजपथास मिळते. अंतिम वेंटबाईची वृत्तीही “मी सत्य पाढते” अशी नव्हती; तर “मी सत्य पाळावयाचा प्रयत्न करते” अशी होती. मलासुद्धा हीच नम्र जाणीच श्रीदत्ताबाळाच्या दैनंदिन जीवनात आढळली. साध्या व्यवहारात सुद्धा सत्याबाबतचा त्यांचा आश्रह पाहून श्री माँ आनंदमयी देखील चकित होऊन गेल्या होत्या. श्रीदत्ताबाळ म्हणतात कीं, सत्य हे सापेक्ष नाही. ते अंतिम प्रमाण आहे. भगवंताचे खरे नाव सत्य आणि खरे स्वरूप प्रेम आहे.

एक गमतीदार प्रसंग

मला एक गमतीदार प्रसंग आठवतो. श्रीदत्ताबाळांचे नंब ऐकून एक कोकणातील तरुण त्याना भेटावयास आला. त्याला आम्ही त्याची ओळख विचारली ने तेही त्याने उत्तर दिले कीं, “मी गाणगापुरचा दत्तात्रेय आहे.” त्या तरुणाला

सुचवायचे होते कीं, त्याच्या अंगात दत्तमहाराज येतात व संचार होतो. श्रीदत्ता बाळानी त्याला अनेक प्रश्न विचारले व ते शेवटी त्याला म्हणाले कीं, “हे बळ असली वेडे सोडून दे. अगदी साधा व सर्वसामान्य माणसासारखा वागायला लागू हा भ्रम आहे. अशानी तुला कांही लोक मानू लागतील पण त्यात तुझा व समाजाचा दोहोचाही अधिपात आहे. नियमित साधना कर, कसोशीने सत्याचरण कर. यातव तुझे कल्याण आहे.” तो तरुण हिरमुसला होऊन गेला.

पू. श्रीदत्तबाळांच्या बाबतीत मी पाहतो की, एखादा व्यक्तीच्या जीवनाचा आदादा घेताना, मग ती राजकारण, विज्ञान वा आध्यात्मिक क्षेत्रातील असे, तिचे जीवन हे तुकड्या तुकड्यानी (Fragmentary) विभागले गेले आहे असे न मानता जीवन हे अखंड पूर्ण (Continuous whole) आहे, अशा धारणेनेच त्या व्यक्तीच्या जीवनाकडे ते पहातील. त्यांच्या जीवनविषयक धारणे-मध्ये कला, काव्य, विज्ञान, योग हे सारे कांही सामावलेले आहे व ती जीवनाची अतृट अशी अंगेच आहेत असे ते मानतात. म्हणून एखाद्या व्यक्तीचे मूल्यमापन करताना ती व्यक्ति आहारादि नियम पाळते किंवा नाही, ज्ञास्त्रग्रंथांचे वाचन करते का नाही वा जपभाष्ठ ओढते का, सोबले पाळते का नाही अशा प्रकारच्या कोणत्याहि रुढ मोजपटूनी ते मानवी जीवनाचे मूल्यमापन करीत नाहीत. त्याच-प्रमाणे धार्मिकता ही आध्यात्मिक भागाला आवश्यक आहे असा त्यांचा अद्भुताहासहि नाही. याचा अर्थ त्यांना अधार्मिकताहि चालते असा कोणी घेऊ नये.

श्रीदत्तबाळाना भेटायला संसारतापानी पोळलेले कांही लोक येतात आणि म्हणतात “बाबा, आम्ही संसाराला कंटाळलो. सारे सोडून कोठेतरी निघून जावेसे वाटते.” असे निवेदन करताच श्रीदत्तबाळ त्याना हसत हसत विचारलील, “हे सारे सोडून जाणार कोठे? आणि गेलात तरी तुमचे विचार तुम्हाला कोठे सोडणार आहेत. पळून जाऊन तेथे नवा संसार निर्माण करण्यास तुम्हाला ते उद्युक्त करतील.” हे सांगतांना ते तुम्हाला असेही बजावण्यास कभी करणार नाहीत कीं “जर तुम्हाला जीवनापासून पळून जावेसे वाटत असेल, मुलावाळांचा त्याग करावासा वाटत असेल तर निश्चित समजा की तुम्हाला आलेले ते वैफल्य आहे, वैराग्य नव्हे.” त्यावेळी तुम्हाला जाणवेल कीं, श्रीदत्तबाळांच्या बोलण्यात कोणत्याहि प्रकारचा अभिनिवेश नाही, तर सरळ आत्मनिवेदन आहे. जणू प्रकाश सागररवील एक लाटच त्यांच्या मुखकमलांतून प्रवाहित होते व ऐकणाच्याला स्वतःत सामावून घेते. करुणेचा वर्षावि करते. ते पुढे सांगतील “तुमची परिस्थिती ही तुमच्या गहनतमतेतील आत्माचीच निवड असते. आणि तुमचे जीवन म्हणजे ही तुमच्या गहनतमतेतील आत्माचीच निवड असते. आणि तुमचे जीवन म्हणजे पर्जन्य वर्षाविमुळे धरतीतून येणाऱ्या हिरवळीप्रभाणे जीवनाचे खरे स्वरूप प्रगट होईल, आणि मग तुम्हाला कळेल की प्रत्येक वस्तु ही विविध संकेतशालिनी आहे. भगवंताचे गोठलेले ते विचार आहेत.”

(अपूर्ण)

पाच प्रश्न आणि त्यांची उत्तरं

— डॉ. माधवराव दाभाडे एम. ए. पीएन्. डी.
अध्यक्ष,
मराठी अध्ययन परिषद,
विक्रम विश्वविद्यालय,
उज्जैन (मध्यप्रदेश).

(किंत्येक लोकांना (श्रद्धाळूना सुद्धा) देवाविषयी अनेक शंका असतात व त्या शंकांची मुद्देसूद उत्तरे (नुसतीं श्रद्धेवर आधारलेली नव्हे) त्यांना हवीं असतात. उज्जैनचे डॉ. माधवराव दाभाडे यांनी हा सवंध विषय “पाच प्रश्न आणि त्यांची उत्तरं” या शीर्षकाखाली अतिशय सुस्पष्ट व मुद्देसूद रीतीने मांडला आहे व ‘साईलीला’ मासिकाकडे मुद्दाम आत्मीयतेने पाठविला आहे.)

प्रश्न पहिला : देव आहे का ?

बंधु भगिनीनो ! देव आहे का ? हा आपला पहिला प्रश्न आहे. या प्रश्नाचं उत्तर आपल्याला शोधायचं आहे.

परंतु या बाबतीत आपण भाग्यवान आहोत असं म्हणायला काही हरकत नाही. कारण संतांनी याच प्रश्नाचं काय पण मनुष्याला सतावणाऱ्या पुष्कळ प्रश्नांची उत्तरं अगोदरच देऊन ठेवलेली आहेत. फक्त आपण डोळसपणांनं ती पाहिली पाहिजेत. संत तुकाराम महाराज यांचं नाव ठाऊक नाही असा मनुष्य गिळणं महाराष्ट्रात तरी अशक्यच आहे. म्हणून मी आता त्यांच्याच अभंगांचा आधार घेऊन आपल्या समोर बोलणार आहे. संत तुकाराम महाराज यांच्या अभंगावाणीवर माझी नितांत निष्ठा आहे आणि हेच काय ते माझं बळ आहे. एरव्ही माझ्याजवळ दुसरं काहीही बळ नाही. या निष्ठेच्या जोरावरच मी ही अद्यात्मचर्ची करायला प्रवृत्त झालो आहे. म्हणून या लेखमालेचं सर्वं श्रेय संत शिरोमणि तुकाराम महाराज यांनाच आहे, हे मी सुरुवातीलाच आपल्याला नप्रतेनं सांगतो.

आपण जन्मल्यानंतर आपल्याला कळू लागल्यापासून तों आयुष्याच्या अखेर-च्या क्षणापर्यंत ‘मी कोण आहे ? माझा या जगात पायचा उद्देश काय ? मी दैवाच्या आधीन आहे का माझं भाग्य माझ्या मनगटावर अवलवून आहे ? मनुष्य स्वाधीन आहे को पराधीन आहे ? मनुष्य मेल्यावर त्याचा आत्मा कुठं जातो ?’ अशा एक ना दोन हजारो प्रश्नांचा भुंगा आपल्या मनाला सारखा सतावून सोडीत असतो. या विषयी आपल्याला काही ज्ञान प्राप्त क्वावं म्हणून आपण सतत उत्सुक असतो. यास्तव या विषयी कुणी काही बोललं की ते आपल्याला ऐकावसं

वाटतं कुणी काही लिहिलं तर ते आपल्याला वाचावसं वाटतं कारण या विषयी कितीही एकलं आणि कितीही वाचलं तरी या विषयीची आपली तहान भागत नाही.

या सर्व प्रश्नांची चर्चा सांगोपांग, सविस्तर आणि सुसंगत पद्धतीनं, पण सरळ, सोप्या आणि सुंदर भाषेत संतानी केलेली आहे. त्यांच्या अभंगात या सर्व प्रश्नांची उत्तर आपल्याला पाहायला मिळतात, आणि आपलं समाधान होतं. म्हणूनच आम्हास असं म्हणावसं वाटतं की ज्ञानोबा पासून तुकोबापर्यंत ज्ञालेल्या संतानीं या ज्ञानाच्या वाबतीत सांगितलेला भार्ग हा सर्वात सोपा, सर्वात जवळचा आणि सर्वात जास्त भरवशाचा असा आहे. यास्तव आपण आता याच मार्गानं जाऊ था.

देव आहे का? हा आपला पहिलाच प्रश्न आहे. खरं म्हणजे हे विश्व हेच सरोकर देवाचं स्वरूप आहे. या विश्वातली प्रत्येक वस्तू परमेश्वराच्या अस्तित्वानं भरलेली आहे. असं असतांना 'देव आहे का?' म्हणून विचारण म्हणजे आपल्याच मज्जानाचं प्रदर्शन करण्यासारखं आहे.

असं सांगतात की संत विसोबा खेचर एकदा महादेवाच्या मंदिरात झोपले होते, आणि त्यांचे पाय शंकराच्या पिंडीवर पडले होते. त्याच वेळी संत नामदेव महाराज सद्गुरु शोधण्यासाठी भटकत होते.

"तुम्ही विसोबांना शरण जा! ते तुमचं समाधान करतील" असं नामदेवांना गोरोबादि संतानी सांगितलं होतं. म्हणून विसोबांना भेटण्यासाठी नामदेव त्या शंकराच्या मंदिरात आले. पाहातात तर विसोबा तिरं झोपलेले आणि त्यांचे पाय महादेवाच्या पिंडीवर पडलेले. म्हणून नामदेवांनी विसोबांना म्हटलं,

"महाराज! आपले पाय महादेवाच्या पिंडीवर आहेत. कृपा करून दुसरीकडे ठेवा."

हे एकून अंतर्ज्ञानी विसोबा नामदेवांना म्हणाले,

"वर, माझे पाय तून जेथे देव नसेल अशा ठिकाणी उचलून ठेव!"

तेव्हा नामदेवांनी विसोबांचे पाय उचलून दुसरीकडे ठेवायचा सूप प्रयत्न केला. पण तो व्यर्थ ठरला. कारण नामदेव जिथं जिथं पाय उचलून ठेवीत तिथं तिथं त्यांना शंकराचीच पिंड दृष्टीस पडे, या मुळे नामदेवांचा ऋभनिरास झाला. परमेश्वर सर्व विश्व व्यापून उरला आहे हे त्यांच्या लक्षांत आलं, आणि संत विसोबा खेचर हे सरोकर ज्ञानी पुरुष आहेत, या विषयी त्यांची खाली पटली. म्हणून नामदेवांनी आपलं भस्तक विसोबा खेचर यांच्या चरणावर ठेवलं. सद्गुरुंचा आशीर्वाद त्यांना मिळाला. त्यांना खरं ज्ञान प्रोत्साहनालं. धन्य ते सद्गुरु आणि धन्य त्यांचा तो सत्शिष्य. तेव्हा सांगायचा मुदा हर की परमेश्वराचं अस्तित्व कणा-कणातून भरलेलं आहे.

महात्मा गांधी इंगलंडला गेले असता तिथल्या वर्तमानपदाच्या बातमीदारानं त्यांना विचारलं की देव आहे असं तुम्ही कां मानतो? आणि समजा देव असला तरी त्याचं अस्तित्व तुम्ही कसं सिद्ध कराल? तेव्हा महात्मा गांधी यांनी त्या रिपोर्टरला दिलेलं उत्तर मोठे मार्मिक आणि आपण सर्वांनी मुद्दास लक्षात ठेवण्यासारखं आहे. ते म्हणाले,

“परमेश्वर आहे असं मी मानतो. आता तुम्ही म्हणता की मी असं कां मानतो? तर त्याचं उत्तर असं की ईश्वराच्या अस्तित्वाशिवाय चांगलं काय आणि वाईट काय याचा निवाडा मनुष्याला करता आला नसता. चांगलं काय आणि वाईट काय हे समज-प्याची शक्ती ज्या अर्थी मनुष्याजवळ आहे, त्या अर्थी देवाचं अस्तित्व आपोआपच सिद्ध होत आहे, असं मी मानतो. कारण त्या ईश्वराच्या अस्तित्वाशिवाय हे आपल्याला संमजणं शक्य नाही.”

खरं म्हणजे आपला भाव शुद्ध असेल तर दगडातही आपल्याला देव दिसतो. परंतु आपण करंटे असू तर प्रत्यक्ष परमेश्वर जरी आपल्या समोर उभा राहिला. तरी तो आपल्याला दिसणार नाही. म्हणून एखाद्या करंटया मनुष्यानं आपल्याला प्रश्न विचारला की ‘दाखवा तुमचा देव कुं आहे तो?’ तर त्याला आपण काय उत्तर देणार? अशा देणी आपणच त्याला विचारलं पाहिजे की बाबारे! देवाचं अस्तित्व नाही असं ठिकाण तू तरी दाखवू शकतोस का? म्हणूनच संत तुकाराम महाराज एका अभंगात आपल्याला असा उपदेश करतात की आपण अशा दुष्टांच्या नादी लागण्यात काही अर्थ नाही. ते सांगतात-

भाव धरील तथा तारील पाषाण।

दुर्जना सज्जन काय करी ॥ १ ॥

करिता नव्हे नीट शवानाचे हे पुस ।

खापरा परीस काय करी ॥ २ ॥

निबाचीया झाडा साखरेचे आळे ।

बीज तैसी फळे येती तथा ॥ ३ ॥

तुका म्हणे वज्र भंगे एक बेळ ।

कठिण हा खळ तथाहनी ॥ ४ ॥

आपला भाव जर वलवान असेल तर आपल्याला पाषणातही परमेश्वर दिसू शकेल परंतु आपण जर दुर्जन असू तर आपल्याला देव दिसणार नाही, आणि सज्जनानं समजा-वृत्त सांगितलं तरी ते आपल्याला पटणार नाही. बरोबरच आहे, कुट्याचं शेपूट आपण कितीही नीट केलं तरी तें वाकडं तें वाकडंच राहाणार! निबाच्या झाडाला आळं करून साखरेची कितीही पोती त्या आळयात ओतलीत तरी निबाची फळं कडू ती कडूच. हे ठरलेलंच आहे. म्हणूनच देवाविषयीची चर्चा दुष्टांच्या बरोबर करण्यात काही अर्थ हे ठरलेलंच आहे.

नाही. इद्वाचं हत्यार जे वज्र ते सुद्धा एखाद्या वेळी भंगून जाईल, म्हणजे त्याचेहो तुकडे हौतील. परंतु दुष्ट मनुष्याचं समाधान आपल्याला कधीही करता येणार नाही.

एकलव्य हा भिल्लाचा मुलगा आहे म्हणून द्रोणाचार्यानी त्याला धनुर्विद्या शिकवा-यचं नाकारलं. तेव्हा एकलव्यानं द्रोणाचार्याची मातीची प्रतिमा तयार केली. त्या प्रति-मेला दररोज सकाळी लौकर उठून मोठ्या भक्तिभावानं नमस्कार करून एकलव्यानं धनुर्विद्या शिकायला सुरुवात केली. त्याची निष्ठा, त्याचे प्रयत्न, त्याची तळमळ, त्याची जिद्द इतकी जबरदस्त होती की शेवटी त्या मातीच्या द्रोणाचार्यानी त्याला जी धनुर्विद्या शिकविली ती प्रत्यक्ष जिवंत द्रोणाचार्यही अर्जुनाला शिकवू शकले नाहीत. कारण निष्ठा, तळमळ, प्रयत्न आणि पुन्हा पुन्हा मनापासून प्रयत्न यामुळे एकलव्याचं मनच त्याचं गुरु बनलं आणि त्याचा तोच धनुर्विद्या शिकला.

याच प्रमाणं उघडया डोळथानी जरी 'हा पहा देव!' असं म्हणून आपण देव दाखलू शकलो नाही, तरी भावनेच्या रूपानं आपण त्याला ओळखू शकतो. म्हणूनच भाव तसा देव असं म्हणतांत. देव आहे हा सिद्धांत संत तुकोवा किती आत्मविश्वासानं आणि आत्मीयतेन सांगतात ते पाहा-

देव आमुचार आमुचा । जीव सकळ जीवांचा ॥ १ ॥

देव आहे देव आहे । जवळी आम्हा अंतरबाहे ॥ २ ॥

देव गोड देव गोड । पुरवी कोडाचेही कोड ॥ ३ ॥

देव आम्हा राखे राखे । घाली कळी काळासी काखे ॥ ४ ॥

देव दयाळ दयाळ । करी तुकयाचा सांभाळ ॥ ५ ॥

"सर्व प्राणिमात्रात भरून असलेला असा आमचा देव आहे. तोच देव आमच्यां अंतःकरणातही आहे. तसेच त्या देवानं सर्व विश्वही व्यापलं आहे. तो परमेश्वर मोठा गोड असून आमच्या सर्व इच्छा-आकांक्षा पुरवीत आहे. तोच पांढुरंग आमचा सांभाळ करीत आहे, आणि तोच आम्हावर कोणतंही संकट येऊ देत नाही. एवढंच काढ, पण यमाला किंवा दुसऱ्या कुणालाही बाजूला सारण्याचं सामर्थ्य आमच्या विवृतोत आहे. तो दयाधन परमेश्वर मोठा दयाळू आहे. तोच माझा तुकयाचा सांभाळ करीत आहे, आणि त्याच्याच कूपेमुळं मी जगत आहे." असं संत तुकाराम महाराज यांनी मोठ्या भगतेन आपल्याला सांगितलं आहे.

संत जनाबाई या संत नामदेव महाराज यांच्या केवळ दासी होत्या. परंतु त्यांचे अभंग अत्यंत रसाळ असे आहेत. इतक्या सोप्या भाषेत त्या बोलतात की ब्रह्मज्ञान जणूकाही परमेश्वरं त्यांच्या तोङून वदवीत आहे असा प्रत्यय आपणास येतो. देव आहे हे सांगणारा त्यांचा पुढील अभंग किती बोलका आहे ते पाहा-

देव आहे देव आहे । हृदय मंदिरी शोधुनी याहे ॥ १ ॥

नाना रूपे नटला हरी । भरून उरला चराचरी ॥ २ ॥

भवतासाठी प्रगट झाला । भार त्याचा वाहीयेला ॥ ३ ॥

पायी लागे दासी जनी । वेडा झाला चक्रपाणी ॥ ४ ॥

तेव्हा 'देव आहे का?' या प्रश्नाचं उत्तर असं की देव आहे. सर्व विश्व यांत्रं व्यापलेलं आहे. त्याच्या सामर्थ्याशिवाय या विश्वाला जी नियमित गती मिळाली आहे, ती मिळाली नसती. सूर्य नियमानं उगवला नाही तर काय होईल हे सांगता येणार नाही. परंतु सूर्य नित्य नियमानं उगवतो, आणि पुढंही उगवेल असं आपण विनादिकक्त म्हणू शकतो. य विश्वाची सुरुवात केव्हा, कशी व कां झाली हे समजणं कठिण आहे, निदान आज तरी कठिण आहे. तसंच या विश्वाचा अत होणार आहे की काय हेही कुणी सांगू शकणार नाही. म्हणूनच ईश्वराला अनंत असं म्हणतात. भगवान् श्रीकृष्ण गीतेत सांगतात त्या प्रभाणं परमेश्वराचं अस्तित्व आपण मानणं हे आपल्याच हिताचं आहे. संतमुद्धा हेच सांगतात.

हाच भाव संत तुकाराम महाराज यांनी किती स्पष्ट शब्दात आपल्या समोर मांडला आहे ते पहा—

परादीया नारी माऊली समान ।
मानीलीया कोण वेचे सांगा ॥ १ ॥
न करिता पर्निदा परद्रव्य अभिलाष ।
काय तुमचे यास वेचे सांगा ॥ २ ॥
बैसलीये ठायी म्हणता रामराम ।
काय होय श्रम ऐसे सांगा ॥ ३ ॥
संतांचे वचनी मानिता विश्वास ।
काय तुमचे यास वेचे सांगा ॥ ४ ॥
खरे बोलता कोण लाभती सायास ।
काय तुमचे यास वेचे सांगा ॥ ५ ॥
तुका म्हणे देव जोडे याचसाठी ।
अर्थिक ते आटी नलगे काही ॥ ६ ॥

तेव्हा संत सांगतात की आपण त्यांच्या वचनावर विश्वास ठेवावा. असा विश्वास ठेवल्यानं खन्या ज्ञानाची किल्ली आपल्याला गवसणार आहे. यामुळं आपला काहीच तोटा होणार नाही. उलट फायदाच होणार आहे. यास्तव संत वचनावर आपण निष्ठापूर्वक विश्वास ठेवला पाहिजे.

कारण आपण संत वचनावर भरवसा ठेवला तर आपल्याला पांडुरंग भेटल्या-शिवाय राहणार नाही. म्हणजे देव आहेच, परंतु त्या देवाला जर आपल्याल, भेटायचं असेल तर आपण मंतांच्या वचनावर श्रद्धापूर्वक विश्वास ठेवला पाहिजे संत सांगतात त्या प्रभाणं आपण वागलं पाहिजे. संत तुकोबा सांगतात—

करणे न करणे वारीयेले जेथे ।
जातो तेणे पंथे संतसंगे ॥ १ ॥

संती हे पहिले लाविले निशाण ।

ते खुणा पाहोन गजी नाम ॥ २ ॥

तुका म्हणे तुम्ही चला याची वाटे ।

भरवशाने भेटे पांडुरंग ॥ ३ ॥

संत तुकाराम महाराज म्हणतात. “काय करावं आणि काय करू नये याचा काध्याकूट न करता संतांनी दाखविलेल्या मार्गानं भी जात आहे. या अध्यात्मानाचं खरं निशाण संतांनीच लावलेलं आहे. कारण या ज्ञानाचा अनुभव संतांनी घेतलेला आहे. संतांनी संगितलेल्या या मार्गाची मुख्य खूण म्हणजे हरीचं नाम घेण होय. म्हणूनच तुम्हीही याच मार्गानं चला. कारण संतांच्या वचनावर दृढं विश्वास ठेवल्यानं आपल्यालाही पांडुरंग खचित भटेल.”

गीतेचे सारभूत मार्गदर्शन

लेखांक १४ वा

डॉ. रा. य. परांजपे, रत्नागिरी

सर्वधर्मान् परित्यज्य मासेकं शरणं द्रज ।

अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ गीता अ. १८ श्लो. ६६

वरील श्लोकांत भगवंतांनी आपल्याला शरण येण्यास सांगितले आहे. शरण-गतीवांचून परमार्थातील अन्य आकर्षणे कोणती वाटतात त्याविषयींचा विचार मागील लेखांतून चालू झालेला आहे. यारण होण्यांतील मुख्य अडचण म्हणजे अहंकार ची बाधा. ती किती विविध तंहेने होत असते ते आपण मागील लेखांत पाहिले आहे; व त्याचप्रमाणे या लेखांतहि अहंकाराचीं विविध अंगे आणि उपांगे संत वचनांच्या आधारे पहावयाचीं आहेत. शरणागतींतील संपूर्ण अडथळे आणि आडवाटा या आपल्याला स्पष्टपणे समजून मेणे हिताचें आहे.

भक्ति ही एकच चीज अशी आहे कीं ती प्राप्त झाली कीं अहंकार समूक नाहीसा होतो. शरणागतीची शुद्ध भावना ही भक्तीची जननी आहे, आणि शरण-गती होण्याकरिलां भगवंत म्हणजे काय ते उत्तम प्रकारे समजले पाहिजे. म्हणून भगवान् ‘भाजा भक्त मला फार आवडतो’ असे म्हणतात. ‘भक्तास्तेजतीव मे प्रिया:’ परंतु हें होण्यासाठीच इतर कांही जाणण्याचा खटाटोप सोडून तूं ‘मते जाओनि कांही नेण । तूं सुखिया होसी’ असे म्हणतात. या साठीं इतर सर्व गोष्टीचे मोहपाश झटकून तूं मोकळा हो कसा.

क्षडक्षडोनि वहिला नीघ । इये भक्तीचिये वाटे लाग ।

जिया पावसी अव्यंग । निजधाम माझे ॥ (ज्ञा. १५१६) :

इतर सर्व गोप्टीत व्यंग आहे, हे व्यंग कोणते? अहंकार कायमच रहातो, हे ते व्यंग आहे, अव्यंग निजधाम भक्तीवांचून प्राप्त होत नाही. जेथे कोणतेहि व्यंग नाही तेच भगवंताचे निजधाम, अहंकाराचे हे व्यंग किती विविध रूपांत वावर्ते त्याकरितां नाथांन्या खालील अभंग पंक्ती विचारांत घेणे उद्दोधक होईल.

कलव पुढ बाधा अभिमानाची । तेही त्यजिल्या शेखीं त्यागी म्हणे निजाची ॥ १ ॥

देहीं देहातीत प्रतिपादिजे ज्ञान । तेणंच ज्ञानं देहीं येतसे अभिमान ॥ २ ॥

ब्रह्मज्ञाने म्हणती अभिमानाची तुटी । सोहंसोहं म्हणोनि तेयेहि लागे पाठी ॥ ३ ॥

देह नाहीं जगीं भीच एकला एकू । येणेहि स्फुरणे आला अभिमान घातकू ॥ ४ ॥

यति सूक्ष्म अभिमान कवणा न पडे ठायीं । देहातीत ज्ञानी म्हणत जे विदेही ॥

एका जनावरनीं जगत्गुरु न्याहाळी । गौलुर वंदितां अभिमानाची धुळी ॥ ५ ॥

वरील अभंगचरणांतील पहिल्या पांच चरणांत अहंकाराची विविध रूपे दाखवून दिलेलीं अमून योवटाच्या चरणांत नाथानीं अहंकाराच्या निरासांचा उपायहि सांगितला आहे. परमार्थाच्या श्रेष्ठ म्हणून गौरविलेल्या स्थितीतहि अहंकाराचे वीज कसे शावृत रहाते ते नाथांमारल्या भक्तश्रेष्ठालाच दिसणे शक्य आहे. इतरांता तर तेच अंतिम गाध्य बाटत असते. भक्ताशिवाय ज्ञानाहंकाराचे स्वरूप जाणां येणे कोणांना शक्य आहे? नाथांनी अप्रकट दिसणाऱ्या अहंकाराचे स्वरूप करून प्रकट कीले आहे, त्याचा आपण विचार करू या.

पहिल्या चरणांत अहंकार धालविष्यासाठीं सर्वस्व त्याग करणाऱ्या त्यागी शायकाचे उदाहरण घेतले आहे. वायका, पीरं, घरदार यांत गुंतलेला गृहस्थ वंह आणि ममता' यांच्या पायांत कसा सापडतो हें सहज स्पष्ट दिसून येणारे आहे. हें माझीं घर, ही माझी वायको, हा माझा मुलगा, हें माझें ऐश्वर्य ही अहंकाराची बाधा संसारात निश्चितच होती. म्हणून हें संसाराचे विधन दूर सारूप तो विजनवासी होतो. त्याचा वाढू लागते, 'मी आजपर्यंत भोगी होतो. आता त्यागी जालो.' त्यागाची त्याळा बढाई वाढू लागते. म्हणजे त्याग करून अंहंची बाधा कमी होण्याएवजीं ती अधिकच वाढली! संसारात असतांना अहंची बाधा होते याची फाला खंत तरी बाटत होती. परंतु आताच्या या छुप्या अहंकाराची बाधा याळा समजतही नाही. नाथ म्हणतात, हा अहंकार कशाने जाणार? सारांश याय, अहंकार धालविष्यासाठीं त्यागाचे शास्त्र आणि शास्त्र कुचकामी ठरते.

अहंकार धालविष्याचा दुखरा एक मार्ग म्हणजे ज्ञानाचा विचार. या देहांपैणे चारी देहांच्या पलीकडे चारी देहांचे साक्षी आपण आहोत हें सांख्य विचाराने समजून घेणे व त्याप्रमाणे धारणा ठेवणे. परंतु या अभ्यासाने देखील अभिमान जात

नाहीं. देहाहंकार जावा म्हणून तो आत्माभिमान धरतो. परंतु घडतें काय? देहाभिमान तर जातच नाहीं पण भरीला आत्माभिमान म.क्त वाढतो. ज्ञानाभिमानामुळे अमूक नावा रुपाचा भी ज्ञानी असें वाटून त्याला देहाची भहती अधिकच वाटूं लागते. नाथ दुसऱ्या एका अभंगात म्हणतात—

नश्वर देह म्हणेनो ज्ञानेचि निदिजे ।

तोच देह घेऊनी ज्ञातेपणे फुंजे ॥

असें हें ज्ञानरूपी अज्ञान पुज्कळांना ज्ञानाहंकाराच्या पाशांत पकडते.

आतां सर्वश्रेष्ठ जें ब्रह्मज्ञान तें तरी अहंकाराचा नाश समर्थपणे करतें काय? ‘ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या जीवो ब्रह्मैव नापरः॥’ जग मिथ्या असून जीवच ब्रह्म आहे म्हणून जीवाने जगज्ञान सोडून ब्रह्मचितन करावे असें हें शास्त्र सांगते आणि या दोधाच्या दृढीकरणार्थ जीव भी ब्रह्म आहें हें चितन करू लागतो. वस्तुत: जे मूळचेंच ब्रह्म आहे त्याला चितन करण्याची काय भरज? तें मूळचेंच असल्यानें कोणत्याही चितनाचें ओझें वागविष्णाचें त्याला कारण नाहीं. म्हणून तेथें ‘मी ब्रह्म आहें’ एवढाहि अहंकार असण्याचें कारण नाहीं परंतु भी ब्रह्म असें चितन करणारा ‘अहं ब्रह्म’ या भावनेने खन्या ब्रह्मापासून वेगळाच पडतो. हें वेगळेपण म्हणजेच मूर्तिमंत अहंकाराचें स्वरूप आहे. म्हणून नाथ म्हणतात ‘ब्रह्मज्ञानानें अभिमान जातो असें म्हणतात, परंतु अभिमान ‘सोऽहं’ ‘सोऽहं’ म्हणून तेयेहि पाठ सोडींत नाहीं. याला आतां खरें ब्रह्मज्ञान कसें म्हणावे?’

आतां या अहंकारपेक्षांहि एक विशेष अहंकाराचा प्रकार म्हणजे प्रत्यक्ष अद्वैताची अनुभूति होय! ब्रह्मसत्य आणि जगन्मिथ्या हेहि येथें गेले तर सर्व जगत् व जीव मीच आहें असें सहज स्फुरण मात्र राहिले आहे. तेहि अभ्यास म्हणून नव्हे. सर्व अकृत्यम घडत आहे. पण नाथ म्हणतात हेहि अहंकाराचें रूपच आहे. “द्वैत नाहीं जगीं मीच एकल एक आहें” हीं एकलेपणाची जाणीव हें घासतक अशा अहंकाराचें रूप आहे. नाथाच्या या उद्गारांचा सूक्ष्म विचार केला तरच यांतील रहस्य लक्षांत येईल. कारण निजबोधांत किंवा अद्वैतबोधांत अहं उठतच नाहीं असा जात्यांचा अनुभव असतो व तो अनुभव खराच आहे. मीपणा किंवा तूपणा हे भाव तेथें नसतात. मीतूपणा विरहित तो अद्वैतबोध असतो. परंतु नाथांचें म्हणणे असें. आहे कीं या अद्वैत बोधांताही मीतूपणा विरहित अद्वैताचें स्फुरण असतें. हें अद्वैत स्फुरणच द्वैत भानावर येतें, म्हणून हें अद्वैताचें स्फुरणहि घासत अहंकाराचें रूप आहे. वस्तुत: हा अहंकार म्हणजे ज्याला सचिच्चिदानन्द म्हणतात त्याची प्रत्यक्षानुभूतीच आहे. देहबुद्धीच्या अहंकारामुळे उत्पन्न होणारी सुखदुःखांची बाधा येथे औषधालाहि नाहीं. अशा आनंद स्वरूपांतहि उणीव प्रह्याणाच्या नाथांता काय बरें. सांगावयाचें आहे? वेदान्तशास्त्र ज्या स्थितीचा गौरव करतें अशा तत्त्वज्ञान्याच्या दृष्टीने गौरवाहैं स्थितीचा नाथ कां बरें अवमात

करीत आहेत ? नाथांना या अवस्थांच्या पलीकडील एकाद्या अत्यंत मुखद अशा अवस्थेचा लाभ झाला असला पाहिजे. तसा लाभ झाला नसतांना जर कोणी या महान अवस्थेला उणे लेखू लागला तर त्याचा विचारसुद्धां करण्याचे कारण पहळे नसते. परंतु नाथांच्या वावतींत असे म्हणतां येणार नाहीं. नाथांच्या बाढम्याचा ज्याने सखोल अभ्यास केला असेल त्याच्या हें निश्चित लक्षांत येईल की नाथांचे सर्व बाढम्य हें स्वातुभवाच्या भरभक्कम आधारावर निर्माण झालेले आहे. गुरुप्रचीति, शास्त्रप्रचीति आणि आत्म-प्रचीति या तिहींचा येथे संगम आहे याचे गुरु हे कोणत्या तरी एकाद्या किंवा अनेक शास्त्रांचे गुरु नव्हेत. ते संतकुळीचे गुरु आहेत. त्यांचे शास्त्र हें सर्व शास्त्रांचे विश्वांतिस्थान आहे, आणि त्यांचा गुरु अनुभव हा सर्व शास्त्रांच्या अनुभवांना आपल्या विशाल उदरांत ठाव देणारा अनुभव ठेवा आहे. हा ठेवा त्यांना भक्तिमातेने दिला आहे, असे त्यांनी प्रेमो-द्वार काढले आहेत. म्हणूनच भक्तिमापेक्षतेने ते इतर अनुभवांना अहंकाराच्या कोटीत लोटत आहेत.

विदेही स्थिति म्हणजे फारच उच्च अवस्था आहे असा सर्व शास्त्रांचा सिद्धांत आहे. तेथे अहंकाराचा संपूर्ण लोप होतो असे आपणाला वाटते. परंतु नाथ म्हणतात —

अति सूक्ष्म अभिमान कवणा न पडे ठारीं ।

देहातीत जानी म्हणती जे विदेही ॥

नाथांचे म्हणणे स्पष्टच आहे. विदेही स्थितींतील अभिमानाचे स्वरूप कोणाला कळून येत नाहीं. परंतु तेथेही विदेही स्थितीच्या जाणिवेच्या रूपाने अहंकार नादित जसतो. त्यामुळे विदेही जात्यालामुद्धां भक्तिप्रेमसूख प्राप्त होत नाही.

नाथांच्या अहंकार दर्शक मागील विवेचन केलेल्या अभिंगाचे योडक्यांत सार सोपावयाचे तर असे सांगतां येईल वीं भक्तीवांचून जे जे उपाय केले जातात त्यांची फलनिष्पत्ति भक्तींत होत नाहीं. भक्तीच्या दृष्टीने सर्व उपाय हे अपाय आहेत. म्हणून नाथांनी गोवटच्या चरणांत आपण काय केलें तें सांगितले आहे.

एका जनार्वनीं जगत्गुरु न्याहाळी ।

गोखूर वंदितां अभिमानाची धुळी ॥

सर्वत्र अहंकाराची फटफजीती पाहून मी भगवंताला शरण गेलों. सर्व एक जनादेनच आहे. सर्वरूपाने त्यांचें दर्शन करतों. अकूराप्रमाणे नश्रता पाहिजे. बकूर गोकुळांत गेला तेक्हां श्रीकृष्णाची पदचिन्हे गाईच्या पावला मागून उमटलेलीं पांढून त्यांने तेथील पदधूली आपल्या भस्तकावर वाहिली व त्या धुळींत तो अतीव प्रेमाने गडबडा लोळला. तो धुळींत लोळला पण झालें काय ? या शरणतेमुळे त्याच्या अभिमानाची धूळधाण झाली. शरणागतीचे महत्त्व हें असे आहे. भक्ति आणि शरणागती या गोळटी वेगळ्या करतां येणार नाहींत.

ही शरणागती घडण्याकरितां कांही साधन आहे काय? असा प्रश्न सहज निर्माण होतो. याचे उत्तर भगवंतानीं 'सर्वधर्मानि परित्यज्य' या शब्दांत दिले आहे. सर्वधर्म टाकून मला शरण ये हें सांगायला सोपें व समजायलाहि कठीण नाहीं असें चटकन् वाटते. परंतु आपले सर्वधर्म टाकणे किंती कठीण आहे याचा विचार तर करून पहा. शरीराचे, मनाचे, बुद्धीचे किंवा अंतःकरणाचे धर्म काय टाकतां येतील? कामक्रोधादि षड्क्रिपु जीवाला इतके जडलेले आहेत ते काय झटक्यांत दूर होतील? जातीचा, कुळाचा किंवा आश्रमाचा अभिमान काय चुटकी सरसा सुटेल? देशाभिमान, धर्माभिमान इत्यादि विविध अभिमानांचा भार काय सुटण्याजोगा आहे? जन्मजन्मांतरीच्या वासनांचा संग्रह किंवा आशेचा पाश काय सहज तोडतां येईल? आणि कदाचित् या सर्वांचा त्याग करता आलाच तरी त्याग करणारा पुन्हा शिल्लक रहातोच. त्याची वाट काय? त्याग हा संघ-स्वाचा झाला पाहिजे. सर्वस्वाचा त्याग म्हणजे सर्व आणि स्व यांचा त्याग संतानीं या गोष्टीचा पूर्ण विचार करून असाच निष्कर्ष काढला आहे कीं या पद्धतीने त्याग घडणे अशक्य आहे.

सर्वस्वाचा त्याग होण्यासाठीं विविध साधने निर्माण झाली आहेत. परंतु त्या साधनांनी हें कार्य घडत नाहीं असें संतानीचा दृष्टीला स्पष्टपणे दिसून आले आहे. त्याचप्रमाणे अहंकार गेला पाहिजे. सर्वस्वाचा त्याग तर झालाच पाहिजे. याबद्दल दुसरा तोडगा नाही हे संताना मान्य आहे.

या समस्येवर संताना अचूक तोडगा सांपडला आहे. त्याचे तत्त्वज्ञान अगदीं साधें, सरल, सोपे आहे.

आपल्या या समस्येचे भूलू आपण भक्तिपंथाला सोडून आडवाटेला लागले यांत आहे. आपणासकट सगळे विश्व हें भगवंतापासून उत्पन्न झालें असल्याने सर्व त्याचेच आहे. आपण ज्या प्रमाणे त्याचे त्याचप्रमाणे आपल्या ठिकाणीं असलेले सर्वधर्महि त्याचेच. त्याचे धर्म दूर सारणारे आम्ही कोण? आणि सर्वधर्म जर त्याचेच आहेत तर त्याची बाधा त्याला असण्याचे कारण नाहीं. भगवंताचे धर्म आपले म्हणतों म्हणूनच त्याची बाधा आपणाला होते. भक्ताची भूमिका सर्वधर्म त्याचे व आपणहि त्याचेच. त्यामुळे कांही धरणे नाहीं, कांही सोडणे नाहीं. खरोखरच अशी दृढबुद्धी होणे म्हणजे च 'सर्वधर्मानि परित्यज्य' याचा अर्थ अनुभवानें समजणे आहे. यांत आपला अहंभावहि भगवंत चालवितो हे पटल्यामुळे अहंकार असूनच त्याची बाधा जाते. मग तो अहंकार देहबुद्धीचा असो, आत्म-बुद्धीचा असो, विदेहीपणाचा असो कीं भक्तपणाचा असो. तो समर्पित अहंकार भगवंताला मात्य आहे. तुकाराम महाराज आपला अहंकार न सोडतांच तो कसा सुटला यांचे वर्णन एका अभंगात करतात. त्यांतील दोन महत्त्वाचे चरण या संदर्भात पहावे.

वृक्षावेहि पान हाले त्याची सत्ता । राहिली अहंता मग कोठे ॥
मानसाची देव चालची अहंता । मीच एक कर्ता म्हणोनीयां ॥

वृक्षाचें पानसुद्धां भगवत् सत्तेवाचून हालत नाहीं. मग अहंता तरी भगवत् सत्तेवाचून उठते काय ? वास्तविक कर्ता करविता एक भगवतं असतां मीच एक कर्ता असे जीवाला वाटते हेहि भगवताच्या सत्तेतूनच ना ? म्हणून सर्व कांहीं एका भगवताचें एवढें जाणले म्हणजे पुरे एवढेच सांगणे आहे. भक्तीचें तत्वज्ञान हें वस्तुतः इतके सोर्पे आहे. मात्र तें सत्संगतीवाचून गळीं उतरत नाहीं हें तितकेच सत्य आहे. सर्व धर्मत्याग याचा सरळ अर्थ सर्व धर्म भगवताचे आहेत म्हणून केलेल्याच गोष्टीचा स्वीकार करणे असा आहे. परंतु तो यथार्थ बोधाने, ज्ञानभक्ति-मूळक झाल्याने ते सर्व धर्म भवितरूप होतात. सर्व धर्मांनी भगवद्भूजन सिद्ध होते. अहं, कोहं, आणि सोहं सर्व भावांनी भगवद्भूजन करतां येते. प्रत्येक व्यक्तीच्या ठिकाणी जी 'मी काय करावे ? कर्तव्य काय ? अकर्तव्य काय' इत्यादि वोच असते ती या संपूर्ण शरणगतीने विराम पावते आणि कर्तव्याची ऊर्मी केवळ शुद्ध भवितप्रमाचीच उदित होते. याच धारणेतून भक्तीने विविध प्रकार निर्माण होतात

अशा प्रकारे कायेने, वाचेने, मनाने, व अहंकारानेहि भगवद्भूजन सहजा-सहजीं घडून लागते. हा सहज भजनाचा प्रकार पुढील लेखांत पहातां येईल.

भारतीय राज्यघटना निधर्मी आहे काय ?

— लेखक : प्राध्यापक श्री. रा. पारसनीस

रामनवमीचा दिवस, दोन विद्यार्थ्यांमध्ये चाललेले खालील संभाषण मला ऐकूं आले.

"इतक्या दुपारच्या वेळीं कोठे चालला आहेस ?" असे एका विद्यार्थ्यांनी दुसऱ्याला विचारले.

"अरे आज रामनवमी आहे. रामजन्माचा उत्सव रामाच्या देवळांत चालू आहे. तेव्हा राम दर्शनाला मी जात आहे, आणि तूं पण चल" दुसऱ्याने उत्तर दिले.

"वा ! आपली राज्यघटना निधर्मी आहे असे परावांच गुरुजींनी सांगितले आहे. तेव्हां हे असले आचार आपल्या राज्यघटनेत वसत नाहीत. तर मी कांहीं येणार नाहीं. तुला पाहिजे असल्यास तूं जा."

दोन विद्यार्थ्यांमधील हा संवाद मी ऐकला आणि आपली राज्यघटना स्वरोत्तरच निधर्मी आहे का ह्या प्रश्नानें मला विचार करावयास लावले.

आपली राज्य घटना secular आहे, कोणत्याही एका धर्मादिर अधिष्ठित झालेली नाही.

शब्दाना अर्थ असतात. वस्तुवाचक शब्दांच्या अर्थाबद्दल मतभेद नसतो. उदाहरणार्थे : 'दगड,' 'नदी,' 'झाड'. पण हेच वस्तुवाचक शब्द आपण केव्हां केव्हां

निराळाचा संदर्भात वापरतो. 'हा विद्यार्थी दगड आहे'; 'उत्तरेकडील सुवर्णची नदी दक्षिणेत आणली पाहिजे'; 'माझ्याजवळ कांही पैशाचें झाड लागले नाही' या वाक्यात दगड, नदी व झाड शब्दांचे वस्तुवाचक अर्थ लागू पडत नाहीत. म्हणूनच मीरांसकानीं शब्दांना वाच्यार्थ आणि लक्ष्यार्थ असतात असें मानले आहे. 'झांशीच्या राणीचे पाणी कांही आगलेच होतें' या वाक्यात पाणी या शब्दानें राणीचे शौर्य पराक्रम, संघटनाचारुर्य इत्यादि गुणांना सूचित करावयाचे आहे.

वस्तुवाचक शब्दप्रमाणे भाषेत कल्पना, भावना व्यक्त करणारे शब्द असतात. स्वातंत्र्य, विद्वत्ता, अहंकार, गर्व असे अनेक शब्द आहेत. या शब्दांच्या अर्थाची व्याप्ति नोट समजावून घेतली पाहिजे. secular हा असाच एक कल्पना व्यक्त करणारा शब्द आहे. याचे मराठीत निधर्मी असें भाषातंत्र केले जाते आणि त्यामुळे दैनंदिन व्यवहारामध्ये गुंतागुंत निर्माण होते. भारत हे जसे बहुभाषिक राष्ट्र आहे तसेच भिन्न भिन्न धर्माचे अनुयायी भारत या राष्ट्राचे नागरिक आहेत; हिंदू, मुस्लीम, ज्यू, क्रिस्तन, जैन, बृद्ध, पारशी, या धर्माचे लोक भारतात आहेत. या सर्व धर्माच्या लोकांना आपल्या राष्ट्रांत समान संधि व समान हक्क आहे. अमुक एका धर्माचा म्हणून त्याला विशिष्ट हक्क नाहीत आणि तें युक्तच आहे. या अर्थाने आपली राज्यघटना Secular आहे यांत शंका नाही. सरकार हे कोणत्याही एका धर्माचे नाही. परंतु याचा अर्थ सरकारला धर्माचे वावडे आहे असा नाही. उलट सरकार जरी एका धर्माचे नसलें तरी या राष्ट्रांतील प्रत्येक नागरिकाला आपल्या धर्मप्रिमाणे आचरण करण्यास पूर्ण स्वातंत्र्य आहे. भारतीय राज्यघटनेचे प्रमुख शिल्पकार डॉ. अंबेडकर यांनी समाजजीवनात धर्माचे स्थान पूर्ण ओळखलेले होते. समाजजीवनाला स्थैर्य प्राप्त करून धावयाचे असल्यास कांही नैतिक तत्वांचा आश्रय केलाच पाहिजे, आणि हीं नैतिक तत्वांचे समाजाच्या सर्व थरांमध्ये प्रसूत करण्यास धर्मसारखे साधन नाहीं. म्हणून भारतीय राज्यघटनेच्या २५ (१) या कलमामध्ये धर्माचे स्थान निःसंदिग्धीतीने नमूद करण्यात आले आहे. तें कलम पुढील प्रमाणे आहे:-

२५ (१) सार्वजनिक सुव्यवस्था, नीतिमत्ता, स्वास्थ्य आणि या भागांतील इतर तजविजी यांना बाधक नसणाऱ्या बाबतीत सर्व व्यक्तींना आपल्या सदसद्विवेक-बुद्धीप्रमाणे वागण्याचे समान हक्क आहेत; आणि धर्माचा उच्चार, आचार आणि प्रचार अनिवार्यपणे करण्याचा हक्क आहे.

एखादे राज्य Secular आहे असें आपण म्हणतो त्याचा नेमका अर्थ काय? Secular या इंग्लिश शब्दाचा अर्थ concerned with the affairs of this world असा आहे आणि त्यावरून मराठीत आपण 'ऐहिक' किंवा इहवाढी असा शब्द वापरतो. परंतु Secular शब्दामध्ये असलेली कल्पना यथार्थत्वाने त्यांत व्यक्त होत नाहीं. राज्यघटना धर्मविर आधारलेली नसणे याचा अर्थ कोणत्याही एका धर्माला त्या राज्यात विशेष स्थान किंवा विशेष हक्क नसणे असा आहे. याचाच अर्थ सर्व

धर्मास समानता आणि आपापला धर्म पाळण्याचा हक्क. तेव्हां Secular म्हणजे निधर्मी नव्हे. Secular याला मराठीत पुष्कळ वेळां निधर्मी असा पर्याय शद्व वापरतात तें कर्से वूक आहे हे वरील विवेचनावरून घ्यानांत येईल. हिंदी राज्यघटनेवर प्रसिद्ध कायदे-पंडित व कांग्रेसचे अनुयायी श्री भा. म. गुप्ते यांनी मराठीत विवेचनपर ग्रंथ लिहिला आहे. त्यांना Secular शद्वाला मराठी प्रतिशद्व देण्याची अडचण भासली आणि नुसता ऐहिक किंवा निधर्मी असा प्रतिशद्व देऊन Secular शद्वामध्ये असलेल्या कल्पना वरोबर व्यक्त होतात असें वाटेना. म्हणून एक शद्व देतां आला नाहीं तरी 'सर्वधर्मी समानता' या जोड शद्वाने Secular शद्वांतील अर्थाची व्याप्ति वरोबर व्यक्त होते असें त्यांना वाटले.

केवळ निधर्मी म्हटल्यानें दैनंदिन व्यवहारांत कशी गुंतागुंत निर्माण होते याचें एक उदाहरण नमूद करण्यासारखें आहे. एका कारखान्यांतील कामगारांनी 'सत्य नारायणाची पूजा' करण्याची परवानगी मालकापाशी मागितली. तेव्हां आपली राज्यघटना निधर्मी आहे म्हणून त्यांनी ती संमति दिली नाहीं. परंतु याच कारखान-दाराच्या घरीं शाढ, पक्ष, होम हवन असे धार्मिक आचार चालू असत. आणि यावेळीं मात्र घटनेने धार्मिक आचाराचें स्वातंत्र्य प्रत्येकाला दिले आहे याचा आधार ते घेत असत. भारतीय घटनेने घेतलेली धर्मविषयक भूमिका मूलग्राही, उदार आणि उदात्त आहे. समाजजीवनांत धर्माचे स्थान भारतीय घटनेला मान्य आहे. समाजजीवनाचें नियंत्रण करणारी कायद्याप्रमाणेच धर्म ही एक प्रबळ शक्ति आहे.

प्रसिद्ध विचारवंत लेखक डॉ. पु. ग. सहस्रबुद्धे यांनी Secular या शद्वाला 'इहवादी' असा मराठीत पर्यायशद्व सुचविला आहे. परंतु 'इहवादी' या शद्वानें सुदां Secular या शद्वांतील सर्व अर्थच्छटा व्यक्त होत आहेत असें मला वाटत नाहीं. अर्थात् Secular याचे भाषांतर निधर्मी करण्यापेक्षां 'इहवादी' हा शद्व बरा आहे. परंतु मराठीत एक शद्व जोंपर्यंत सापडत नाहीं तोंपर्यंत Secular याचा अर्थ 'सर्वधर्मी समानता' या जोड शद्वानेच वरोबर व्यक्त होईल असें वाटते. Secular शद्वाला धर्मातीत असाही पर्यायशद्व कित्येक लेखक वापरतात. याचाही या संदर्भात विचार करणे जरूर आहे. पण तो शद्वही यथार्थ नाहीं. धर्मातीत म्हणजे धर्म+अतीत या दोन शद्वांचा संघि होऊन सामासिक शद्व बनला आहे. अतीत या शद्वांचा कोशगत अर्थ Going beyond असा आहे. धर्म शद्व सामान्य नाम समजले सर्व धर्माच्या निर्बंधापासून मुक्त असा धर्मातीत शद्वांचा अर्थ होईल; आणि आपल्या घटनेप्रमाणे तर प्रत्येकाला आपापल्या धर्मप्रिमाणे आचरण करण्याचे स्वातंत्र्य आहे. तेव्हां धर्मातीत शद्वही योग्य अर्थवृहक नाहीं हें दिसून येईल. 'धर्म' शद्व ज्यांत आहे असा एकेरी शद्व कोणी सुचविल्यास आणि तो रुठ ज्ञाल्यास मला आनंद वाटेल.

ज्योतिषशास्त्र

लेखांक ४ था

पोवळे

मागील लेखांत आपण पिंडोत्पत्ती करणाऱ्या रवीचे 'माणिक' व मनुष्यमाद्रांना मायाजालांत गुंतवणाऱ्या म्हणजेच मानसिक स्थितीवर अम्मल गाजविणाऱ्या चंद्राच्या 'मोती' ह्या रत्नांवर विचार केला. शरीररचना आकार घेऊ लागल्यावर व मानसिक स्थिती प्रगल्भ होऊ लागल्यानंतर नैसर्गिकपणे शरीरांत शक्तीचा आविष्कार होऊ लागतो. ती शक्ती स्नायूसंस्थेद्वारे कार्यान्वित होऊ लागते व त्या शक्तीच्या कार्याविर (working) अम्मल चालतो मंगळाचा, व मंगळाचे 'रत्न' आहे पोवळे. पोवळचाला कांही कांही लोक Sea Gem किंवा Coral असें म्हणतात. Sea-Gem म्हणण्याचें कारण इतर रत्नांप्रमाणे हे खाणीत सांपडणारे रत्न नसून मोत्याप्रमाणेच हे 'समुद्ररत्न' आहे. पोवळचांतून पिवळे रंग वाहेर फेकले जात असल्यानें व पिवळा रंग हा रंगास्त्रात लाल रंगाचा पूरक असल्याने तोही उच्च संबभावाचा रंग आहे व म्हणूनच त्याचा उपयोग करताना उच्छितेने ठांसून भरलेले रत्न ह्या दृष्टिकोनांतून त्याकडे पहावयास हवे.

पोवळचाचा रंग नारिंगी, क्वचित् गर्द लाल, असतो. अत्यंत गर्द रंगाचे रत्न वापरणे सर्वदा योग्य नसते. त्याची specific Gravity २.६ ते २.७ असून Hardness in Moh's Scale ३ ते ४ असतो.

अनेकदा पोवळचाचा उपयोग भूतपिशाच्च-वाधा, लहान मुलाला दृष्ट लागणे, साथीचे रोग यावर करतात. तसेच मंगळाच्या अंमलाखाली जीं कार्यक्षेत्रे येतात ती म्हणजे खेळाडू, सर्जन, लष्करांतील नोकरवर्ग, युनियन्सचे कार्यकर्ते इत्यादीना हे रत्न फार लाभते असा अनुभव आहे. परंतु त्यानी ते वापरलेच पाहिजे असे नाही. तेव्हा शास्त्रीय दृष्टिकोनांतून पोवळचाचा हा प्रकृतिधर्म समजून घेतल्यानंतर पोवळचाचा उपयोग असा करता येईल की ज्या व्यक्तींच्या जन्म कुंडल्यांतून मंगळ हा ग्रह अत्यंत अशुभ आहे किंवा अत्यंत विकल अवस्थेत आहे त्याना मंगळामुळे चेतवल्या जाणाऱ्या जीवनशक्तीला आचवावे लागते, आणि त्यायोगे भितरेपणा येतो. काम करण्यासाठी लागणारी धडाडी व चपळाईही नसते अशांना ह्या रत्नामुळे खूप गूण येतो. रवीमुळे जी जीवनशक्ती प्राप्त होते ती मंगळामुळे स्नायूसंस्थेद्वारे कार्यान्वित होते. म्हणून पोवळे हे रत्न ज्या कार्यक्षेत्रांत धडाडी, शारीरिक श्रम, धैर्य, सतत उत्साह ह्यांची जरुर आहे अशा कार्यक्षेत्रांतील व्यक्तींना अत्यंत लाभकारक होते.

काही कुंडल्यांतून रवी उच्चीचा असल्याने अतोनात जीवनशक्ती असते परंतु मंगळ विकल अवस्थेत असता असा अनुभव येतो की त्या जीवनशक्तीला नीट वाव

(outlet) मिळत नाही. मग स्वभावांत घुसमुसळेपणा व चिडचिडेपणा येतो. त्यानाही पोवळ्याचा उत्तम उपयोग होतो. परंतु काही ज्योतिषी नुसत्या रागीट-पणावर पोवळे सुचवितात, तें योग्य नव्हे. कारण जर तो रागीटपणा मंगळामुळेच आला असेल तर पोवळ्याने तो वाढीस लागेल व रक्तदाव, उष्णतेचे विकार, वगैरे संभवतील. अशा व्यक्तींना उलट मोहियाचे नारिंगी रंग जास्त द्यावे लागतील. कारण त्यामुळे मंगळाची उष्णता कमी होईल.

अनेकदा स्वभाव तामसी आहे यासाठी पोवळ्याची माळ, मंगळसूत्रांत पोवळे वसविणे इ. उपाय सुचवले जातात. यावर आमचे म्हणणे असे की इंजेकशन जसे शिरेत, किंवा नीलेंत योग्य त्या मार्गेच दिले जाते तसेच पोवळे हे रत्न अंगठीत वसवून उजव्या हाताच्या अनामिकेताच वसविले तर पिवळे रंग योग्य त्या माध्यमातून शरीरांत जाऊन योग्य ते कार्य करतील. त्या उलट अस्सल पोवळ्याच्या माळा धातल्याने त्याचा संपर्क छाती (स्तन), गळा, फुफ्फुस ह्या सारख्या नाजूक अवयवांशी येत असल्याने अत्यंत उष्ण रंगाचा मारा होऊन हूदयविकार, फुफ्फुस अगर स्तनाचा कॅन्सर ह्याचीच शक्यता जास्त असते. तात्पर्य, पोवळे हे रत्न मार्गदर्शनावाचून घालू नये.

आमच्या अनुभवात हे रत्न स्त्रियांचे मासिक धर्म, लो ब्लडप्रेशर, चतन्याचा बभाव, थंडपणा, शारीरिक कमकुवतपणा इत्यादींवर अत्यंत गुणकारक आहे. मंगळाचा स्वभाव धर्म आहे खळवळ, काम करण्याची जिद, आव्हान स्वीकारणे, अनेक लोकांवर अम्मल गाजवणे. अर्थातच युनियन लीडर्स, अंमलदार, पोलीसलोक, कलेक्टर्स, खेळाडू, सर्जन, इंजिनिअर्स, विद्युत्क्षेत्रांतील मंडळी ह्यांचे हे यशोदायी रत्न आहे. तसेच स्नायु-संस्थेच्या यकावटीने येणारे विकार अंगात सतत शैत्य, कमी रक्तदाव, भितरेपणा इ. विकारांवरही उपयुक्त असें हें रत्न होय. मंगळामुळे शक्ती चेतवली जाते, म्हणून चेतना ही पोवळ्याने मिळते. मग ती चेतना कार्य करण्याची असो किंवा मंदपणे चाललेले हूदयाचे स्पंदन आणखी चेतवण्यासाठी असो, पोवळे अत्यंत गुणकारक आहे.

मात्र तामसी, रक्तदावाचा (High B. P.) विकार असलेले, उष्णता अंगात फार असलेले, अल्सर झालेले, पित्ताचे विकार असलेले इ. मंडळीनी ह्या रला-पासून दूर रहावे. हे ज्यांचे शुभरत्न आहे (Lucky stone) त्यानी सुद्धा सल्ला घेऊन मगच तारतम्याने याचा उपयोग करावा.

जय साई

शरद दत्तात्रय उपाध्ये

(पत्ता : लहेर चेंबर्स, गोखले रोड नाँर्थ,
दादर, मुंबई २८.)

संभवामि युगे युगे

लेखक- पां. द. खाडिलकर, एम्. ए. वी. टी

कीर्तनकार व शाहीर

अभंग

घेवोनिया चक्रगदा । हाचि धंदा करितो ॥ १ ॥

भक्ता राखे पायापाशी । दुर्जनासी संहारी ॥ २ ॥

अव्यक्त तें आकारिले । हपा आले गुणवन्त ॥ ३ ॥

तुका म्हणे पुरबी इच्छा । जया तैसा विट्ठल ॥ ४ ॥

संत तुकारामानीं (१) अवतार कां घ्यावा लागतो ? (२) त्यासाठीं सगुण रूप घेणे (३) ते भक्तांच्या इच्छेप्रमाणे घेणे (४) त्यासाठीं आयुषे व साधने -हा सर्व गोष्टींचा विचार वरील अभंगांत केला आहे.

(१) अवतार केब्हां व कां घ्यावा लागतो :— श्रीमद्भगवंतानीं स्वतःच हे खालील श्लोकांत सांगितले आहे.

श्लोक (गीता)

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।

अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृज्यान्यहम् ॥ ४।७

परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।

धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥४।८.

(आर्या)

धर्माला ग्लानि जडे, अधर्म गाजे जगावरी जेब्हां ।

घेतो मी अवतारा धनंजया ! विश्वधारणा तेब्हां ॥

संरक्षण साधूंचे, दुष्टांचेंही करावया हनन ।

धर्मसि स्थिर करण्या युगीं युगीं जन्म घेतसे जाण ॥ अ. ४।८

याच आशयाचे पद — (धुमाळी) चाल (पुनरपि नयना)

धर्म जाय विलयाला, माजे अधर्म जेब्हां नरबोरा ! ।

युगीं युगीं मी सगुण होवुनी घेतों तेब्हां अवतारा ॥ १ ॥

शंख चक्र करि गदा घेऊनी हाच करी धंदा पार्था ! ।

सज्जन रक्षण, दुर्जन दंडन, धर्मस्थापन लोकहिता ॥ २ ॥

झाले रे अवतार बहु तसे होतिलही पुढती सखया ! ।

मासा महिमा थोर असा रे अगम्य परि लोकांला या ॥ ३ ॥

जेव्हां धर्माला अवकळा येते व अधर्म बोकाळतो तेव्हां अनाचार बळावतो. सत्युखांचा छळ होतो. समाजात अंदाधुंदी माजते, सद्गुण लयाला जातात आणि पापी उन्मत्त होतात. तेव्हां सद्धर्माची स्थापना करण्यासाठी आणि विस्कटलेल्या समाजाची पुन्हा घडी बसविण्यासाठी भी अवतार घेतो.

सज्जनाचे रक्षण, धर्मस्थापना आणि त्या योगे समाज रक्षण हेच माझे कार्य ठरते. आणि हेच करण्यासाठी दुर्जनांचा विनाश करावाच लागतो कारण त्या विना हेच कार्य होऊं शकत नाही.

(२) आतां हेच करण्यासाठी मला सगुणरूप घ्यावें लागते. कारण परब्रह्मस्वरूप हेच निराकार, निर्विकार, नित्य शुद्ध बद्ध मुक्त असें असते. चराचर सर्वसृष्टी म्हणजे माझा सापुण अविष्कार आहे. मानव हा त्यांतीलच एक भाग आहे. त्याला ताळावर आणण्या-साठी त्यांच्या सारखेच मला सगुण घ्यावें लागते. कारण कसें वागावें, कसे राहावें, काप केले असतां समाजाला स्थैर्य येईल, मानवांचा वैयक्तिक आणि सामुदायिक विकास कसा होईल, आणि जेवढीं ते माझ्यांतच कसे विलीन होतील हे मानवांना प्रत्यक्ष कृति करूनच दाखवावे लागते. म्हणून त्यासाठी अव्यक्त अशा मला व्यक्त घ्यावें लागते. तेच तुकोबा अभंगात सांगतात, ‘‘अव्यक्त तें आकारिले, रपा माले गुणवन्त.’’

(३) भगवान सांगतात, हेच व्यक्तरूप भाज्य। भवतांच्या इच्छेप्रमाणे व गरजे-प्रमाणे मला तसे तसे घ्यावे लागते. मत्स्य, कूर्म, वराह, नारसिंह, वामन, परशुराम, राम व कृष्ण अशीं रूपे मला घ्यावीं लागली. कारण तेव्हां तेव्हां तशी तशी माझ्या भक्तांची गरज होती. तुकोबा म्हणतात, “तुका म्हणे पुरबी इच्छा। जया तेसा विठ्ठल ॥ तुलसीदासांना अशवारूढ रामचंद्राचे दर्शन हवें होतें तसें मी घेतले. कोणाला शाधूच्या रूपाने घेटलो, कोणाला व्याघ्राच्या रूपाने, कोणाला दत्तात्रेय रूपाने तर कोणाला हनुमंताच्या रूपाने, कोणाला बालकृष्णाच्या रूपाने तर कोणाला अकाळ विकाळ रूप घेऊन म्हणजे विश्वरूपदर्शन देऊन ।

(४) हेच कार्य करीत असनाना त्या त्या व्यवसायाला योग्य अशी आयुर्ध्वं हवीतच! भगवंताला सज्जनांचे रक्षण आणि दुष्टांचा नाश करावायाचा आहे. त्यासाठी शंख, चक्र, गदा, पद्म ही आयुर्ध्वं आवश्यक आहेत. घेऊनिया चक्रादा! ताचि धंदा करितो। हातांत चक्र गदा वर्गे आयुर्ध्वं घेऊन देव हा धंदा करतात. कोणता धंदा? तर भक्ता राखे पायापाशीं। दुर्जनासी संहरी ॥

आतां असा प्रश्न उत्पन्न होईल कीं सज्जनांचे रक्षण व धर्मचि पालन करण्यासाठीं दुष्टांचा नाशच कां करणे अवश्य ठरते? त्याचे उत्तर असें कीं दुष्ट दुर्जन चांगले काम ठरू देतच नाहीत. त्यांची बुद्धि नष्ट झालेली असते. तेव्हां त्यांच्या हातून जास्त प्रपाध होऊं नयेत व त्याना जास्त जास्त अधोगति मिळूं नये म्हणून त्यांचे जीवन

संपवावेच लागते. परमेश्वर दयार्थ आहे. तेव्हां तो दुष्टांच्या बद्दल सूड भावना भरणारच नाहीं. उलट त्यांना मुक्ति देईल. पंत म्हणतात—

असंख्य खळ संगरो निजकरो तुवां मारिले।
त निष्ठुरपणे, दया करूनि ते भरो तारिले ॥

—केकावली.

कटकांचे निर्दलिण करणे म्हणजे त्यांच्यावर दयाच दाखविणे होय असे तुकाराम ही अन्यत्र सांगतात.

अभंग

दया तिचे नांव भूतांचे पालन। आणि निर्दलण कंटकांचे ॥

तिला दया म्हणतात कीं जीमुळे भूतभास्त्रांचे रक्षण होते. आणि कटकांचे म्हणजे दुर्जनांचे निर्दलन होते. दुर्जनावर दया दाखविणे म्हणजे त्याना नम्र करून अक्रिक पापकर्माना आढा घालणे.

रावणावर रामाने दयाच दाखविली. कारण त्याला मुक्त केले. तुकोबा म्हणतात. दुर्जनाना दूर केल्या शिवाय सद्गुर व सद्विचार वाढीला लागत नाहीत.

एका अभंगात तुकोबा सांगतात :—

अभंग

निवडावे खडे। तरी दलण बोजे घडे ॥ १ ॥

निवडावे तण। शेती करवी रस्खण ॥ २ ॥

जात्यांत दलण दलणापूर्वी धान्यांतील खडे निपटून काढून टाकावे लागतात. खडे न काढल्यास दलण खरखरेल आणि खडे त्रास देतील. तसेच उत्तम पीक येण्यासाठी धान्य पेरलेल्या शेतांतून हरली म्हणजे वाढलेले गवत. उपटून टाकावें लागते, नाहीतर ती हरलीच धाटांना खाऊन टाकील.

या वरून असे स्पष्ट होते कीं दुष्टांचा नाश केल्याशिवाय जगच्चक्र दृश्यरेच्छे. नुसार सुरलीत चालणार नाहीं. याच साठी देवाला अवतार घ्यावा. लागतो आणि दुष्टदंडन व सज्जन रक्षणाचा धंदा करावा लागतो.

त्यासाठीच कृष्णावतार झाला. सर्व अवतार याचसाठी युगे युगे होत असतात. ‘घेवोनिया चक्रगदा.’ हा अभंग पुन्हा एकदा म्हणावा व पूर्व रंग संपवावा.



शाहीर खाडीलकर कृत

श्रीगीतार्थ सुधाकर मधील वेंचे

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ।

इंद्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥

(प्रसु) विषयांतुन इंद्रिये जयाने सर्वस्वीं काढिली ।

त्याच नवाची म्हणती पार्था बुद्धि स्थिर जाहली ॥ २-६८ ॥

कोधाद् भवति संमोहः संमोहात् स्मृतिविघ्नमः ।

स्मृतिभ्रंशाद् बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात् प्रणश्यति ॥

कोधापासुन संमोह, पुढे स्मृतिभ्रंश येतसे ।

बुद्धिनाश मग, त्या पुरुषाचा पूर्ण नाश होतसे ॥ २-६३ ॥

तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाचर ।

असक्तो ह्याचरन् कर्म परमानेति पूरुषः ॥

(उड.) मनीं अनासक्तचि राहुनीयां तूंही करावें निज कार्यं कर्म ।

असक्त जो कर्म करी तयाला लाभे गती उत्तम, जाण वर्म ॥ ३-१९ ॥

मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याध्यात्मचेतसा ।

निराशीनिर्ममो भूत्वा युद्धस्व विगतज्वरः ॥

मलाच कर्में जागि अर्धुनीयां अध्यात्मबुद्धीयुत अर्जुनां रे ।

ममत्व आशा इणि दाकुनीयां खुशाल तूं संगर हा करीं रे ॥ ३-३० ॥

कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं बोद्धव्यं च विकर्मणः ।

अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः ॥

(आर्या) सत्कर्म कोणते ते, विपरीतहि कर्म, आणिक अकर्म ।

कठणे आवश्यक हें, कर्माची गति असे गहन परम ॥ ४-१७ ॥

ब्रह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति यः ।

लिप्यते त स पायेन पद्यपत्रमिवास्मसा ॥

(उड.) अर्पी अनासक्त समस्त कर्म ब्रह्मीं जगीं जो फलमुक्त चाले ।

पाणी जसें पद्यावळीं ठरेना तसें तया सोडुनि पाप नेले ॥ ५-१० ॥

उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत् ।

आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥

(आर्या) आत्मोद्धार करावा आपण, निजनाश घोर टाळावा ।

आपण अपुला सुसखा, शत्रूही, बोध हा मनीं घ्यावा ॥ ६-५ ॥

युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु ।

युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भवति दुःखहा ॥

आहार मित जयाचा विहारही मित तसेंच आचरण ।

मित निद्राजागृतिही जयाची त्या योग हा सुखद जाण ॥ ६-१७ ॥

सार आत्मानंद

जगण्या मागील हेतु अनेक
 अनेकातून गुंतागुंत एक
 एक एक कर्णी होतो अवडंबर
 अवडंबराचे नसे महत्व खरोखर
 खरोखर जे आहे ते न दिसे
 दिसे जे ते भ्रातामक भासे
 भासे ते विश्वासास नसे पुरे
 पुरे जे आहे ते वाटते अपुरे
 अपुरे आहे म्हणुनच महत्व
 महत्वाच्या उकलीत असे तत्व
 तत्वास असे खरा अर्थ
 अर्थाच्या शोधातच मानव होतो समर्थ
 समर्थ होणे हेच जीवनाचे सार
 सार आत्मानंद वेईल पूरेपूर

चित्रकार- स. कृ. काळे



शिवशक्तीचा खेळ

शिवासदे ही शक्ति खेळते विश्वाच्या अंगणी ।
 पक्षी गातसे स्तुति-गान त्या साथ देइ पक्षिणी ॥ १ ॥
 सुगंध-भरली फुले घेऊनि नाचे लतिकाराणी ।
 फळेहि डोलति आनंदाने निसर्ग आला फुलुनी ॥ २ ॥
 मानव करितो ध्यान शिवाचे “शिवः अहम्” म्हणुनी ।
 शक्ति परी ती तथास भुलवि स्वतःकडे खेचुनी ॥ ३ ॥
 द्विधा स्थिति ही बघुनि नराची शंकर धाले मनी ।
 सखी पार्वती उभी बाजूला हसते गालातुनी ॥ ४ ॥

(अशा समर्थीं श्रीसाईनाथांचा मानवास कळकळीचा उपदेश व प्रेमळ आशिर्वाद):—

“कशास मोठा धास मुखीं तू घेसि नरा कोंबुनी ।
 पचेल तितुके अन्न सेवुनी रहा सुखी जीवनी ॥ ५ ॥

बनता बनता बनेल तुझी हो वृत्ति एकवचनी ।
सीतेसह मग येशिल परतुनी स्वतः राम बनुनी ॥ ६ ॥

पुनीत होता करी ध्यान तूं नम्रभाव धरूनी ।
स्वयेचि शंकर येऊनि मग तुज घेतिल सामावुनि ॥ ७ ॥

(मगवान श्रीसाईनाथार्पणमस्तु)

—शाम जुबके

* * *

विठ्ठला, वाट तुझी पाहते—

विठ्ठला, वाट तुझी पाहते ।
जनाई, वाट तुझी पाहते ॥ धू ॥

तुझिया नामी - रत रातंदिन ।
एकतारि करताला घेऊन ।
साद तुला घालते,
विठ्ठला, वाट तुझी पाहते ॥ १ ॥

नामदेव मूरु, माता - पिता मज ।
चरणी तुझिया निरक्षियले मज ।
रूप तुझे पाहते,
विठ्ठला, वाट तुझी पाहते ॥ २ ॥

संकटकाळी धाव घेतली ।
आर्त मनोची माझ्या पुरली ।
अंगिकार मागते,
विठ्ठला, वाट तुझी पाहते ॥ ३ ॥

विठ्ठल नामी - भान हरपले ।
विठ्ठल चरणी चित रंगले ।
मोक्ष अता मागते,
विठ्ठला, वाट तुझी पाहते ॥ ४ ॥

— चिपटूणकर गुरुजी.

आंसवलेल्या नेत्रांना कधी दिसेल तब मूर्ती

लेखक—डॉ. बी. पोतनीस पिपरी

आंसवलेल्या नेत्रांना कधीं दिसेल तब मूर्ती
भान हरपले भेटीसाठी ऐकुनिया कीर्ती—८—

आंसवले जीवांना नवजीवन
अन् पतितांनाही केले पावन
वायां न गेला येता शरण
ऐसा महिमा तुझाच ऐकुन
भान हरपले भेटी साठी ऐकुनिया कीर्ती —१—

वरुनी दिसतो जरी फकीर
गरिबांची करितोसी फिकीर
कफनी मध्ये घालतांच कर
शत शत रुपये काढी समोर
भान हरपले भेटी साठी ऐकुनिया कीर्ती —२—

वरुनी दिससी तूं जमदानी
परि अन्तरी मवाळ ज्ञानी
पान न हलते तब आज्ञेवाचुमी
अगाध महिमा अगाध करणी
भान हरपले भेटी साठी ऐकुनिया कीर्ती —३—

तब चरणांची करण्या सेवा
विनवित तुजलह अनन्यभावा
करणा येऊ दे ऐकुनि धावा
मम अन्तरिच्छा साई देवा
भान हरपले भेटी साठी ऐकुनिया कीर्ती —४—

शिरडी - वृत्त

जून १९७२

या महिन्यात वाहेच गांवचे भक्तांची श्रीन्या दर्शनासाठी वरीच गर्दी झाली होती. काही कलाकारांची श्रीपुढे हजेची दिली. त्या कलाकारांची नावे -

कीर्तन :- १) संस्थान गवड काव्यतीर्थ, श्री. ग. वि. जोशी, शास्त्री यांची कीर्तने नेहमी प्रमाणे गाकादणी व महत्त्वाचे दिवशीं झाली.

२) श्री. कमलाकर महाराज चौपडेकर जि. बीड

३) ह. भ. प. वाणीनाथ गामचंद्र चौधरी महाराज जि. सोलापूर

गायत भजन-१) श्री. दामोदर गाम्. कोळी. जि. ठाणे.

२) श्री. सम्यदभाई, वडोदा

३) श्री. जयवंत कुलकर्णी, श्रीमती धमा वाजीकर, व पार्टी

४) श्री. पांडुरंग दीक्षित, विनोदिनी दीक्षित व ज्योत्स्ना दीक्षित, मुंबई

५) श्री. मोहनगिंग, पुणे.

६) मंगीतरला ग. गणपतराव देवासकर, मुंबई.

७) श्री. भुजंगअणा अमृत अण्या, नांदेड.

८) श्री. भाऊजी रावजी चव्हाण व

सी. पुंजावाई भाऊजी चव्हाण, भुसावळ.

प्रवदन :- १) ह. भ. प. रघुनाथ वृष्ण कारखानीस, औरंगाबाद.

२) ह. भ. प. लक्ष्मणदुवा वावचीरे, शिर्डी.

वासरीवादन :- १) श्री. जयगिंग भोई, मुंबई.

थोरमोठाच्या भेटी :- (१) श्री. देव गाम्. क्ही, आय.ए.एस्, प्रशासक, गृह निर्माण मंडळ, मुंबई.

२) श्री. पारीव साहेब, सिन्ही सिंहिल कोट, मुंबई.

३) श्री. गुरुता साहेब, चोफ इलेक्ट्रिकल इंजिनीयर, सेंट्रल रेल्वे.

४) श्री. पी. गुवऱ्हाण्यम्, आय.ए.एस., जिल्हाधिकारी, अहमदनगर.

५) श्री. अजित निवालकर, आय.ए.एस्. एक्सिक्युटिव अॅफिसर, जिल्हापरिषद, औरंगाबाद.

६) श्री. देवस्थली भाहेब, कलेक्टर, घवतमाळ.

७) श्री. जी. क्ही. देवभाहेब, जिल्हा न्यायाधीश, अहमदनगर.

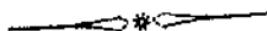
८) श्री. महानी भाहेब, जनरल मैनेजर, सेंट्रल रेल्वे.

९) श्री. गोलेसाहेब, डी. क्ही. एस्., सेंट्रल रेल्वे.

१०) श्री. मोनेसाहेब, आय.ए.एस. (रिटायर्ड)

११) श्री. कॅट्टन चव्हाण, डिव्हिजनल कंट्रोलर, एस्. टी., अहमदनगर

हवापाणी :- शिर्डीचे हवापाणी उत्तम आहे.



रु. १०० पेशा जास्त देणगी देणान्या भक्तांची नोंद
शिरडी कचेरी जून १९७२

अ. नं.	भक्तांचे नांव	गांव	रक्कम	फंड
१	श्री. एस. ए. खाना	मुंबई	१०१	कायमफँड
२	सौ. जी. सी. खारवार	मुंबई	१००	कायमफँड
३	श्री. सी. एस. खारवार	मुंबई	१००	कायमफँड
४	श्री. धर्मेंद्र सी. खारवार	मुंबई	१००	शिक्षण
५	श्री. मणी तलाठी	मुंबई	२१०	अन्नदान
६	श्री. रामचंद्र विठ्ठल घोरात	राहुटी	१२५	कोठी, अन्नदान
७	नायक जी. एन.	अमादपारे	१००	कायमनिधी
८	महेश वडी	कॅनडा	१०१	अन्नदान
९	श्री. एम्. ए. जयसेनन्.	मुंबई २२	१००	कायमफँड
१०	सौ. भरुचा	मुंबई	१२२	कोठी
११	प्रोफेसर डॉ. टी. पटेल	मुंबई १६	१०१	अन्नदान
१२	श्री. केशवलाल बी. परमार	मुंबई	१०१.२५	कोठी
१३	श्री. आर. एम्. कोठारी	मुंबई २२	१०१	अन्नदान
१४	पारीख एन्. सी.	मुंबई	१००	कायमनिधी
१५	भगवानदास वालाणी	उल्हासनगर	१०१	कोठी
१६	एन्. सी. पारीख	मुंबई	१८१	अन्नदान
१७	पी. बी. लातूरकर	नागपूर	१४०	कोठी
१८	मनसुखलाल एम्. कोटेचा	मुंबई ८	१००	नैवेद्य कोठी
१९	एक साईभक्त	मुंबई	१०१	कोठी
२०	सौ. रमाश्री यशवंत पाठक	दीडाईचे	१००	अन्नदान
२१	एल. शिवाजीराव	दामणगोरे	१०१	कायमनिधी
२२	पटेल आर्. ए.	अहमदाबाद	१००	कायमनिधी
२३	पटेल पी. आर.	अहमदाबाद	१००	कायमनिधी
२४	एक साईभक्त	नागपूर	५०१	कोठी
२५	एक साईभक्त	नागपूर	१०१	अन्नदान
२६	हसमुखलाल धिरजलाल	बडोदा	२४१	कोठी
२७	शामजी लारजी माधवाणी	मुंबई	१०१	अन्नदान
२८	कल्याणजी शामजी गाडे	वलसार	१०१	अन्नदान
२९	बी. सुरेन्द्रकुमार ऑड कंपनी	मुंबई	१०१	अन्नदान
३०	एस्. एस्. विरजावाडगी	धारवार	१०१	कोठी

अनं.	भक्तांचे नाव	गांव	रक्कम	फंड
३१	के. कृष्णन्	मुंबई	१०१.७५	कोठी
३२	श्रीमती इंदु शामलाल कृष्णानी	मुंबई ३१	१०१	कोठी
३३	श्री. एल. के. शहा	मुंबई १	२५०	कोठी
३४	श्री. शंकरराव पाटील	कोल्हापूर	१०१	अन्नदान
३५	महतानी एम्. एल्.	मुंबई ७१	१००	कायमनिधी
३६	एल. के. शाह	मुंबई १	२५०	रुणालय
३७	ए. एम्. महतानी	मुंबई ७१	१०१	रुणालय
३८	बी. पटेल	मुंबई १	१५१	शिक्षणनिधी
३९	कु. उज्ज्वल अनिल वेदक	मुंबई १६	१०१	कायमनिधी
४०	भालवंद गजानन पाठारे	मुंबई	१००	अन्नदान
४१	श्री. एस्. के. वेदक	मुंबई १६	१०१	कोठी
४२	श्री. पी. रामकृष्ण	उखकोळा	१००	कायमफंड
४३	श्री. पी. प्रीस्वामी	उखकोळा	१००	कायमफंड
४४	श्री. पी. जगद्वाधन	अनंतपूर	१००	कायमफंड
४५	श्री. पी. रामभ्या	उखकोळा	१००	कायमफंड
४६	श्री. पी. संथपा	उखकोळा	१००	कायमफंड
४७	श्री. व्यंकटराव रामचंद्रराव कंदकुर्ते नांदेड	पंढरपूर	२०१	अन्नदान
४८	श्री. ववन पांडुरंग घोडके	पुणे १	२०१	शिक्षण
४९	श्री. एस्. सी. शहा	एन्डोला, जांबीया	१५१	कोठी
५०	श्री. डी. जी. जग्जर	नासिकरोड	१२००	कोठी
५१	डॉ. पी. व्ही. मस्तमजी	अहमदाबाद	१०१	कोठी
५२	अश्विनी ताळाटी आणि घर	नागपूर	१०१	अन्नदान
५३	श्री. सी. एस्. रिअॉल	नागपूर	३००	फिजरिपेअरसाठी
५४	श्री. एम्. जी. रावेल	मुंबई २	१०१	अन्नदान
५५	श्री. ओ. एम्. डेसवाला	मुंबई ६७	१००	अन्नदान
५६	श्री. बी. सी. देसाई	मुंबई ७८	१००	अन्नदान
५७	श्री. बी. ए.स् अग्रवाल	मुंबई १९	१०१	कोठी
५८	श्री. बी. एम्. शहा	अमरनाथ	५००	रुणालय
५९	सौ. शैला नामदेव वालावलकर	कोल्हापूर	१००	अन्नदान
६०	श्री. मणपतराव रां पोवार	मुंबई ३४	१०१	अन्नदान
६१	सौ. कमलावेन रतिलाल सोमेया	उगवा	१०१	अन्नदान
६२	श्री. भोतीलाल विजलाल गुजराठी	मुंबई २६	१०१	कोठी
६३	श्री. विजयकुमार शर्मा	अहमदाबाद	५००१	एका खोलीचे बांधकामासठी
६४	श्री. अशिष दशरथलाल भोदी			

अ.न.	नाम	गांव	रकम	फंड
६५	सी. एम. बालारामन्	न्यू दिल्ली	१३५	कोठी
६६	एक साईभक्त	अहमदाबाद	१८०	अन्नदान
६७	बी. एन. अजयप्पा	मुंबई	८००	हॉस्पिटलनिधि
६८	श्री. ए. पी. सिंध	पुना	१०१	कोठी
६९	श्री. डी. जे. मंगतानी	आदिपुर	५००	आश्रयदाते
७०	एक साईभक्त	मुंबई	१०१	रुणालय
७१	श्री. एम. जे. संघवी	मुंबई २	१०१	कोठी
७२	श्री. एस. आर. शेठा व फेन्डस्	न्यू दिल्ली	१२५	अन्नदान
७३	सौ. नरेंद्र बेदी	मुंबई ५०	१०१	कोठी
७४	श्री. सोमू मुखर्जी	मुंबई	७७३.१९	रुणालय
७५	पारेख महेन्द्र हिरालाल	मुंबई ७	१००	कायमनिधि
७६	तोलाराम मोतीराम	मुंबई	१००	अन्नदान

मुंबई जून १९७२

१	रा. हिंसत के. मलकान	आनंद	१०००	कोठी
२	मिसेस उषा एच. मलकान	आनंद	१२५	कोठी
३	रा. कीर्तिकुमार एन. मोदी	विलेपाले	१४३	कोठी
४	रा. डॉ. बी. ज्ञा	अहमदाबाद	१०१	कोठी
५	रा. के. एच. अडवानी	मुंबई २०	१००	मेडिकल फंड
६	कुमार राजीव सावळे	हैद्राबाद ३६	१०२	मेडिकल फंड
७	रा. के. एम. भगवती	खार	५०५	कोठी, अन्नदान इमारतफंड, मेडि कलफंड, शिक्षण
८	रा. व्ही. के. मुळे (रा. राजेन्द्रच्छा स्मरणार्थ)	दादर २८	१२०००	मेडिकलफंड
९	रा. व्ही. एस. देशपांडे	मिरज	१०१	मेडिकलफंड
१०	रा. आर. सौ. वनसल	मुलूंड (मुंबई)	१३१	मेडिकलफंड
११	रा. आर. डी. कुल्कर्णी	साऊथ अमेरिका	१०१	मेडिकलफंड (सुरिनम्)
१२	मिसेस के. सरडाना	म्हैसूर	५००	इमारतफंड
१३	रा. लिच्छीयाम	(गैरीविक्सूर)	१०१	शिक्षण
१४	रा. एम. डी. नायर	भायखला ८	१०१	अन्नदान
१५	रा. राजत सुबोध शाळिग्राम	धाटकोपर	१००	
		दादर २८	१०१	कायमफंड

विदर्भ के श्रेष्ठ संत श्री गजानन महाराज (शेगांव)

लेखक : श्री. ना. हुदार

अध्याय ५ चौँ

पिपलगांव को भेट

श्रीगजानन महाराज का शेगांव में जब निवास था तब दूरदूरसे कई लोग विभिन्न कामाओं से नित्य आपके दर्शनार्थ आया करते थे। इस झंझटसे बचते के लिए महाराज कानतों में भटकने लगे। कहीं भी जाना, कहींभी पड़े रहना—ऐसा होने लगा। एक दिन महाराज पिपलगांव को गये और सीमापरके शिवमंदिर में पद्मासन लगाकर बैठ गये। चरवाह जंगल से लौटते समय मंदिर के पास के नालेपर जानवरों को पानी पिलाकर गांव में जानाही चाहते थे कि उन्होंने महाराज को मंदिर में देखा।

किसी ने कहा, “ये थके हुए होंगे”। किसी ने समझा, ये भूखे होंगे, अतः उनकी शेरउसने एक रोटी बढ़ाई। पर उन्होंने न आँखें खोली, न किसी की ओर देखा। चरवाहों ने सोचा कि ये बैठे हैं तथा इनका शरीर गरम है, अर्थात् ये जीवित हैं। किसी को सदेह हुवा, यह भूत तो नहीं? किन्तु शिव के मंदिर में भूत नहीं आ सकता। एक ने कहा, “यह कोई स्वर्णीय विभूति है। हमारा सौभाय है कि हमें इनके दर्शन हुए। चलो हम इन की पूजा करें।” पानी लाकर उन्होंने उनके चरण धोये। तथा तिरपर फूल चढ़ाये और भोगके लिए उन के सामने बड़े पत्तेपर रोटी व प्याज रख दिया। कुछ समय तक सामने बैठकर उन्होंने भजन भी किया।

अस्तमान का समय होनेपर चरवाह गौओं आदि के साथ घर लौटे और ग्रामवासियों को मंदिर में ध्यानस्थ बैठे हुए महात्मा संवर्धी समाचार सुनाया। दूसरे दिन गांवके लोग चरवाहों के साथ शिवमंदिर में पहुंचे। साधुमहात्मा अभी भी ध्यानमन्त्री हो रहे। उन्होंने सामने रखी गयी रोटी को छुआ तक नहीं था। लोगों ने समझा कि ये कोई गोपी महात्मा है। इन को अपने गांव में ले चलें। समाधि खुलनेपर वे कुछ भाषण तो भवय करेंगे।

उन्होंने पालकी का प्रबंध कर उस में उन को बिठाया। तुलसी, फूल, गुलाल उड़ते हुए तथा वाद्योंके साथ जुलूस निकालकर उन्हें पिपलगांव में लाया गया। गांव के हतुमान मंदिर में आपको बिठाया गया। उस दिन भी वे ध्यानमन्त्री रहे। दूसरे दिन निराहार रहते हुए लोगों ने उनके सामने भजन गाना आरंभ किया। कुछ समय पश्चात् साधु ने आँखें खोली। सभी आनंदित हुए। भोग के लिए लोगोंने उनके सामने प्रियाश्री की थालियां रखीं। उन में से कुछ चीजों का महाराज ने सेवन किया। गांव

में साधुमहात्मा आने का समाचार इर्दगिर्द में फैल गया, और दर्शनके लिए कई लोग आने लगे।

पिपलगांव के लोग मंगलवार के बजार के दिन शेगांव गये। उन्होंने वहां समाचार सुनाया कि हमारे गांव में एक साधुमहात्मा आये हैं। हम उन को अन्यत नहीं जाने देंगे। यह समाचार सुनकर बंकटलाल पत्नी के साथ बैलगाड़ी से श्रीधर पिपलगांव आये। श्रीगजानन महाराज को वहां देखकर हर्षविभोर हो गये। उनके चरणोंपर सिर रखा और कहने लगे, “अभी आता हूं कहकर आप शेगांव से चल दिये। इसे १५ दिन ही गये। आप के बिना मेरा घर सुना सुना हो गया है। शेगांव की जनता फिकर में पड़ी है। आप का नित्य दर्शन करनेवाले भक्त निराहार रहते हैं। आप नहीं चलेंगे तो मेरे प्राण नहीं रह सकेंगे।”

श्रीकृष्ण को ले जाने के लिए अकुर गोकुल गये थे। इसी प्रकार बंकटलाल श्रीगजानन महाराज को शेगांव ले जाने के लिए पिपलगांव आये थे। पिपलगांव के लोगों से उन्होंने कहा, "महाराज के दर्शन के लिए आप कभी भी शेगांव आ सकते हैं। महाराज कहीं दूर नहीं जा रहे हैं। यह अमोल निधि एकही स्थान शेगांव में रहने वेता ठीक होगा। बंकटलाल पिपलगांव के लोगों का साढ़कार होने से वे कुछ प्रतिकार नहीं कर सके।

महाराजने बंकटलाल से कहा, “किसी का भी भाल वल से ले जाना साहुकार को शोभा नहीं देता। तू ने महाविष्णु की पत्नी महाशक्तिमान् लक्ष्मी को भी अपने घर में बन्द कर रखा है। इस कारण तेरे घर आने में सुझे डर लगता है। जगदम्बा की हालत देखकर मैं डर गया और इस लिए मैं भाग निकला।”

यह सुनकर बंकटलाल ने हँसकर कहा, “माता लक्ष्मीजी मेरे तालों से नहीं डरी। आप के निवास के कारण ही वह मेरे घर रही है। जहां बच्चा वहीं उसकी माता रहती है। आप के सामने मुझे धनका मूल्य नहीं। आपही मेरे सब कुछ हैं। वह मकान मेरा नहीं, आप का ही है। सिपाही मालक को कैसा अड़ा सकेगा? आप अपनी इच्छानुसार शेगांव में कहीं भी रह सकते हैं। गौएँ जंगल में चरते जाती हैं पर शाम को घर लौट आती हैं। इसी प्रकार शेगांव को चलें और जगत् का कल्याण करें। हमें कभी न भूलें।” पश्चात् महाराज को गाड़ी में बिठाकर बंकटलाल शेगांव को लौट आये।

सखा कुआ जलपूर्ण हआ

कुछ दिन पश्चात महाराज अडगांव की ओर चले गये। वैशाख मास होने से धूप कड़ी थी। जल का दुर्भिक्ष्य प्रतीत होता था। मध्याह्न के समय महाराज अकोली गांव सीमापर पहुंचे। शरीर से पसीना टपक रहा था। प्यास से सुंह सुख गया था। इर्दगिर्द में कहीं भी पानी नहीं दीख रहा था। भास्कर पाटील अपने खेत में काम कर रहा था। किसान जगत का अन्नदाता होता है। उस की खास महत्त्व है। उसे भारी कृत करते

पड़ते हैं। कड़ी धूप तथा वर्षा में भी उसे काम करना पड़ता है। अकोली में पानी की की इतनी कमी थी कि धी की अपेक्षा पानी प्राप्त करना बहुत कठिण था। हाथ में रोटी तथा सिरपर जल का घड़ा लेकर भास्कर को दो मील अपने खेत में आना पड़ता था। भास्कर ने जलका घड़ा पेड़ के नीचे रखा था।

महाराज भास्कर के पास गये और बोले, “मुझे भारी प्यास लगी है। पीने को घोड़ा जल दो। पानी पिलाना पुण्यकर्म है। पानी के बिना प्राणी जीवित नहीं रह सकते। अतः धनवान् सड़क के बाजू में प्याज का प्रबंध करते हैं।” भास्कर ने कहा, “तेरे जैसे नंगे निकम्मे लोगों को पानी पिलाने से पुण्य नहीं, पाप लगेगा। अनाथ, पृथु एवं समाज सेवकों को पानी पिलाने को पुण्यकर्म कहना उचित होगा। भूतदया के लिए कोई साँप को नहीं पालता, या चोरों को घर में सहारा नहीं देता। भीख से शरीर पुष्टकर तू भूभार बना है। तेरे जैसे निकम्मे सर्वत्र फैले हैं, इसीसे हम दुर्भागी बने हैं। मैं कोसभर से जल का घड़ा सिरपर लादकर लाया हूँ। पर कष्ट किये बिना तू यह जल पीना चाहता है। मैं तुझे जल नहीं दूँगा। यहां से तुम चले जाओ।” भास्कर का आपण सुनकर महाराज हँसे तथा वहां से चल दिये। पास ही एक कुआँ देखा और उसके पास गये। भास्कर ने कहा, “अरे पगले, यह कुँ ई वर्षोंसे सूखा पड़ा है। कोसभर में तुझे कहीं पानी नहीं मिलेगा।” महाराज बोले, “तुम्हारा कहना सही है, किर भी मैं कुछ प्रयत्न करूँगा। तुझ जैसे बुद्धिमान लोग जल के कारण त्रस्त हैं यह देखकर मैं निकम्मा कैसा बैठा रहूँ? समाजहितार्थ सूद्धभाव से काम करें तो ईश्वर भी साथ देता है।”

कुएँ के पास आकर महाराज एक शिलाखंडपर बैठे। उन्होंने कुएँ के अन्दर झाँककर देखा। पानी का एक बूँद भी नजर नहीं आया। फिर आँखें मूंदकर श्रीनारायण से बे प्रार्थना करने लगे, “हे ईश्वर, यह अकोली गांव पानी के अभाव में त्रस्त है। कुएँ में थोड़ी भी आद्रिंता नहीं है। मनुष्ययत्न सफल नहीं हुए। अतः हे जगत्प्रिता, आप से विनय है कि यह कुआँ शीघ्र जल से भर दो। तेरी लीला अगाध है। कुम्हार की भट्टी में भी तू ने बिल्ली के बच्चोंको जिन्दा रखा था। प्रल्हाद के शब्दोंको सत्य करने के लिए तू खम्भेसे प्रगट हुवा। हे मुरारी, अपनी करांशुलीपर तू ने पर्वत को उठाया। चोखा के जानवरों तथा मालीके पंछियों की तू ने रक्खा की। उपमन्यु को क्षीरसामर दिया। तथा नामदेव की जब प्यास लगी तब मारवाड़ की रेतीली भूमी में जल का निर्माण किया। इसी प्रकार यहां भी जल निर्माण करें।”

प्रार्थना करते ही कुएँ में झरने निर्माण हुए और थोड़े ही समय में कुआँ लवालब जल से भर गया। महाराज ने अंजली से जल लेकर प्राशन किया। भास्कर यह सब बपते खेत से देख रहा था। बारह सालों से सूखा रहा कुआँ घड़ीभर में जल से भर गया देखकर वह आश्चर्यमूँढ बना। उसे विश्वास हुआ कि यह कोई ईश्वर अवतार है, और केवल पगले का वेष धारण किया है।

खेत का काम छोड़कर भागते हुए वह महाराज के पास आया और उनके चरणों पर सिर रख कर प्रार्थना करने लगा, “हे नरदेहधारी ईश्वर! मैं आपका बच्चा हूं। न पहिचाने ही मैंने आपको कई बारें बुना दीं। इस की मुझे क्षमा करें। गवालिनों ने अपशब्द बोलने पर भी चक्रपाणी श्रीकृष्ण ने उनपर कोध नहीं किया। बाहरी भेष देखकर मैं फँसा। लेकिन आपने चमत्कार दिखाकर अपना ईश्वरपन साक्षित किया है। कुछ भी हो, मैं अब आपके चरणों को नहीं छोड़ूंगा। माता दीखनेपर बच्चा उसके पास से दूर नहीं जाता। संसार की भाया कूठी है। अब आप मुझ बच्चे को दूर न करें।”

महाराज ने भास्कर से कहा, “अब दुखी क्यों होता है? अब तुझे कोसभर से सिरपर जल का घड़ा लाने की ज़रूरी नहीं। तेरे लिए इस कुएँ को पानी से भर दिया है। तुझे किसी बात की कमी नहीं रहेगी। परिवार छोड़ने की कुछ ज़रूरी नहीं। अब तो तुम अच्छा बगीचा भी बना सकते हो।” भास्कर बोला, “शुरुमहाराज, मुझे कुछ भी प्रलोभन न दिखायें। मेरा निर्धाररूपी कुआँ सूख गया था। चमत्कार की सुरंग लगाकर आपने भावोदक से उसे भरा है। अब मैं निःशंक बन भक्षित का बगीचा लगाऊंगा। आप जैसी माता की हृषि से उस में सशीती के फल के वृक्ष तथा सत्कर्मोंके फूल के पेड़ लगाऊंगा। अब क्षणभंगुर बैल, मकान आदि से मेरा कोई सरोकार नहीं।”

देखिये, अल्पकाल ही सन्त समागम होनेपर भास्कर को कितना वैराग्य प्राप्त हुआ। सच्चे संतों का दर्शन अन्य सभी साधनों से अधिक श्रेष्ठ होता है। कुएँ को सन्तमहात्माने जलपूर्ण करने का समाचार चारों ओर फैल गया और कई लोग महात्मा के दर्शन करने आये। उन्होंने उस कुएँका मधुर जल भी प्राशन किया। गुड़ को देखकर चीटियाँ दौड़ आती हैं। इसी प्रकार महाराज के दर्शन के लिए कई लोग आये और उनकी जयजयकार करने लगे।

पश्चात् महाराज अडांव को न जाते भास्कर को साथ लेकर शेगांव लौट आये।

अध्याय छठा

मधुमस्तिखयों के साथ

शेगांव के दक्षिण में बंकटलाल का एक बगीचा था। एक दिन भक्ति के भुट्टे खाने के हेतु महाराज को कुछ लोगों के साथ उस बगीचे में लाया गया। कुएँ के पास वृक्षों की छाया में भुट्टे भूंजने की आठ-दस भट्टियाँ लगी थीं। भट्टियों का धुँवा जैसे ही उपर गया वैसे इमली के पेडपरके मधुमस्तिखयों के जालेसे मधुमस्तिखर्याँ बिलरीं। यह देखकर सब लोग धबराकर दूर भाग गये। पर महाराज वहीं स्थिरचित बैठे रहे। उनके पूरे शरीरभर मधुमस्तिखर्याँ बैठीं और उन्हें खूब ढँसी भी। मन ही मन आप सोच रहे थे, “मधुमस्तिखी मैं हूं। उनका जाला भी मैं हूं। भुट्टे खाने भी मैं ही आया हूं। भुट्टे भी मेराही रूप हैं। इस विचार में महाराज भग्न थे। मस्तिखयों के असंख्य काँट उनके शरीर

बुस पडे। एक प्रहर बीत गया। महाराज वैसे ही निश्चल बैठे थे। बंकटलाल बहुत घबरा गया। वह साहस कर महाराज के पास आने लगा। यह देखकर महाराज ने मधु-मखियों से कहा, "मखियों, अब तुम जलेमें चली जाओ। मेरे भक्त बंकटलाल को नहीं डँसना।" ऐसा कहते ही सभी मखियाँ चलीं गयीं। बंकटलाल से महाराज ने कहा, "तू ने मुझे मधुमखियों की अच्छी दावत दी। ये जहरी मखियाँ जब मेरे शरीरपर हमला करने लगीं तब सभी लड्डूभक्त यहांसे भाग गये। संकट के समय एक ईश्वर के बिना कोई सहायता नहीं करता यह अच्छी तरह समझ लो। सभी मित्र जलेवी, ऐढ़ा, बर्फी खाने आते हैं पर मखियाँ आनेपर भाग जाते हैं। ऐसे मित्र स्वार्थी होते हैं।"

बंकटलाल नम्रतासे बोला, "महाराज, आप को यहां भारी संकट सहना पड़ा। इसका मुझे बड़ा दुःख है। शरीर में धुसे हुए काटों को निकालनेके लिए सुनार को बुलाता हूँ। मखियाँ डँसनेसे शरीरपर कई फकोले भी उठे हैं। इसपर क्या इलाज किया जाय ?"

महाराज ने कहा, "कुछ विशेष हुवा नहीं, डँसना तो मखियोंका स्वभाव है। मुझे इससे कुछ पीड़ा नहीं है। मखी सञ्चिदानन्दस्वरूप है, यह मैं जाना। मैं भी उसीका रूप हूँ। पानी पानी को क्या दुख दे सकेगा ?"

सुनार चिभटा लेकर आया और महाराज के शरीरपर के काँटों को देखने लगा। महाराज ने कहा, "तुम व्यर्थ का प्रयास मत करो। तुझे काँटे नहीं दिखेंगे तथा चिमटे से वे नहीं निकलेंगे। इसका प्रत्यय अभी ही देखो।" यह कहकर महाराज ने ज्योंहि झबासका अवरोध किया त्योंहि शरीर से सभी काँटे बाहर निकल आये। यह देखकर सभी विस्मित हुए।

भुटोंको भूंजा गया और सभी ने शांतीसे खाये। सायंकाल सभी शेगांव में लौट आये।

नरसिंगजी से मेंट

पश्चात् एक दिन महाराज अकोट के भाई नरसिंगजी से मिलने के लिए गये। यह मराठा था तथा कोतशा अल्लीका शिष्य था। भक्तिवलसे वह श्रीविठुलका प्रिय भक्त बना। भक्तिलीलामृत में विस्तार से यह जीवनी दी गयी है। शेगांव के ईशान्य में अकोट १८ कोस दूर है। अकोटपास के घने जंगल में नरसिंगजी एकांत वास में रहते थे। श्रीगजानन महाराज उसके पास अकस्मात जा पहुँचे। दोनों को मिलनमें बहुत खुपी हुई। पानीमें पानी मिलानेपर एक हो जाता है। वह प्रकार वहां हुआ। महाराज ने कहा, "तू परिवार में रहा यह ठीक हुवा। मैं परिवार का त्यागकर योग श्रव सञ्चिदानन्द की जानकारी प्राप्त करनेकी ओर मुड़ा। योग में साधारण लोगों को न समझे एसी कई अघटित घटनायें घटती हैं। उन्हें छिपाने के लिए मैं पगला जैसा

विचरता हूं. उपाधियों एवं ज्ञानार्थकों को टालने का स्वांग मैंने लिया है. तत्त्व जानने के कर्म, भक्ति व योग तीन भार्याएँ हैं. तीनों का फल एकही है. फिर भी उनका ब्राह्मरूप भिन्न भिन्न है. योगी यदि योगकियाओंका अभिभाव रखेगा तो तत्त्व का सही बोध उसे नहीं होगा. योगकियाओंसे पश्चपत्पर के जलसमान अलिप्त रहना चाहिये. परिवार में भी इसी प्रकार रहना चाहिये. पत्थर पानी में होता है पर पत्थर के अन्दर पानी नहीं होता. तू भी अपेक्षारहित हो कर रहना चाहिये. सच्चिदानन्द ईश्वर को मनसे न हटने दो. फिर तू, मैं एवं शेषशायी भगवान् एकही हो जायेंगे. जन और जनादेन भिन्न नहीं होते." नरर्सिंगजी ने कहा, भाई साहब, मुझे आप दर्शन देने आये यह आप की कितनी कृपा है. परिवार-संसार दोषहर की काया समान है. आपने बताया वैसाही मैं रहूँगा किन्तु आप बीचबीच में ऐसाही दर्शन दिया करें. प्रारब्ध के अनुसार देह मनुष्य को भीगना पड़ता है. आप को और मुझ को ईश्वर ने जिस काम के लिए भेजा है वह काम अपने को करना है. मैं आपका छोटा भाई हूं. भरत जैसा रामसे मिलने के लिए नदियाम में १४ वर्ष वासकर रहा था वैसे मैं अकोट में आप की प्रतीक्षा में रहूँ गा. योगसिद्धि के बलपर आपको यहां आना विलकुल कठिन नहीं. पानी को पदतल का स्पर्श न करते योगी जलपर भी चल सकते हैं. क्षण में वे विभुवन की चक्कर लगा सकते हैं. "इस प्रकार दोनों में पूरी रात संवाद चलता रहा. सच्चे सन्तों की भेट होनेपर ऐसा ही हुआ करता है. पर दांभिक सन्तोंकी भेट होनेपर झगड़े पैदा होते हैं. अंतः दांभिक गुरु नहीं करता, क्योंकि वे स्वार्थ प्रेरित होते हैं. बाढ़ की स्थिति में फूटी नावका सहारा लेकर हम दूसरे किनारेपर कैसे पहुँच सकेंगे? संसार में दांभिकों का अधिक डंडोरा बजता है. भठ विद्रुत्ता तथा कवित्व में संतत्व नहीं होता। वह स्वानुभव में होता है. सोनेका पानी चढ़ाये गये आभूषण के समान दांभिक गुरु होते हैं. दांभिकता के प्रतियोगी यह साक्षात्कारी सन्तोंकी जोड़ी थी.

श्रीनरसिंगजी से मिलने हेतु श्रीगजानन महाराज आये हैं यह समाचार जैसा ही अकोट नगर में फैला वैसा ही नारियल एवं पुष्पमालायें लेकर लोग दोनों का दर्शन करने निकले. मानों कानन में गोदावरी और भागीरथी का संगम हुवा था उसे देखने वे चले थे. पर लोग आने के पहलेही गजानन महाराज बिदा लेकर शोगांव को चल पड़े थे.

ब्रजभूषणपर कृपा

एक बार महाराज धूमते धूमते शिव्योसहित दर्यापुर नजीक के शिवर गाँव को आये। पश्योणी नदी को मिलनेवाली चंद्रभागा के किनारेपर ब्रजभूषण नामक एक धर्मनिष्ठ ब्राह्मण रहता था। उसे चार भाषायें अवगत थीं। वे प्रातः उठकर तथा नदी में स्नान कर सूर्योदय के समय सूर्योंको अध्येत्रदान करते थे। महाराज नदी किनारे बैठे थे, उसी समय ब्रजभूषण स्नान संचारित्व कर्म कर रहा था। अर्ध्य देते समय ब्रज-

भूषणने सूर्य जैसे लेज़ःपुंज महाराज को देखा। भास्कर रूप महाराज के पास आकर उनके चरणोंपर ब्रजभूषणने अर्थ्ये अपित किए और बारा परिक्रमा कर तथा हर परिक्रमापर सूर्य के एक नाम का उच्चार कर महाराज को वंदन करता गया। अंतमें आरती की ओर साष्टांग दंडवत कियां। प्रार्थना करते हुए उसने कहा, “मेरी तपस्या का फल आज मुझे आपके दर्शन से प्राप्त हुआ। आकाश के सूर्य को मैं अभीतक अर्थे देता रहा। आज प्रत्यक्ष आपको ही अर्थ समर्पित करने का सौभाग्य मुझे प्राप्त हुआ है-

हे पूर्णजगच्छालक ज्ञानदाता। ऐसे आप युग्युग अवतार लेता ॥

होते ही भगवद्दर्शन भवदेवगचिन्ता । मिटे यदि हो श्रीगजाननप्रसन्नता ।

महाराज ने उसे हृदय से लगाया जैसा कि माता बच्चेको प्रेमसे सीनेसे लगाती है। उसके सिरपर हाथ रखकर शुभाशीर्वाद देते हुए महाराज ने कहा, “कर्मसार्ग को छोड़ना नहीं। विधि को व्यर्थ समझना नहीं, किन्तु उसीमें लिप्त भी नहीं हो जाना। फलाशा न रख करते रहनेसे ईश्वर के दर्शन होते हैं। उस के शरीर को कर्मका भैल नहीं लगता। यहाँ ही ध्यान में तुझे मेरा दर्शन होगा।”

ऐसा कहकर तथा नारियल का प्रसाद दे कर महाराज शेगांव लौट आये।

शेगांव का पहला नाम ‘शिवगांव’ था। उसका अपभ्रंश होकर शेगांव नाम प्रचलित हुआ। इस गांवके १७ पटेल थे। महाराज शेगांव में पधार ने पर एकही स्थान पर नहीं रहे। अकोट, अकोला, मलकापूर, अमरावती, नागपूर आदि गांवों को जाकर आये। ज्येष्ठ-आषाढ़ के बाद श्रावण मासमें शेगांवके हनुमान मंदिर में उत्सव आरम्भ हुआ। यह मंदिर बड़ा है तथा पाटील परिवार के जिम्मे बहाँ का प्रबन्ध है। महिनाभर अभिषेक, पुराण, कीर्तन, भजन, नामगंजर, आदि कार्य बहाँ होते थे। खंडू पाटील इस समारोह के मुखिया थे।

हनुमान मंदिर में निवास

पटेल का पद मानो वाद का जबड़ा है। पटेल से सब जनता ध्वराती है। मंदिर का उत्सव देखने हेतु महाराज मंदिर में आये। उन्होंने बंकटलाल से कहा, “अब मैं इस मंदिर में वास करूँगा। इससे तुम दुःखी मत होना। गुंसाई, फकीर, संन्यासी व्यक्तिने हमेशा किसी परिवार में रहना ठीक नहीं। मैं परमहंस संन्यासी होने से मुझे भी गृहस्थ के घर रहना उचित नहीं। तुम चाहेगे तब तुम्हारे घर कुछ समय के लिए आ जाया करूँगा। श्रीशंकराचार्य भ्रमण करते थे। मच्छिद्र, जालंदर आदि भी गृहस्थों के मकान छोड़कर धूमते थे। श्रीशिवछत्रपतीने यवनों का पराभवकर हिंदु धर्म की रक्षा की तथा राज्य भी स्थापित किया। उन की समर्थ रामदासस्वामी पर

बहुत जिष्ठा थी। पर रामदास स्वामी रायगढपर न रहते सज्जनगढपर रहते थे। इसका विचार कर और हठन कर। इसीमें तुम्हारा कल्याण है”।

तिरुपाय होकर बंकटलालने यह स्वीकार किया। भास्कर पाठील महाराज की सेवा करने हेतु उनके पास रहे। मदिरमें महाराज रहने लगे यह देख कर जनसाधारण को आनन्द हुआ।

जप ले तू हरिनाम

क्यों रोता है निशिदिन पगले, जपले तू हरिनाम
मृत्यु ! जीवनका दूजा नाम ॥ ४ ॥

जब तक चलती सांस है तन में
“मै-मै” करता मानव मन में
अपनेपन की माया में वह रमता है, सुबह-शाम ॥ १ ॥

मरने से क्यों डरता तू रे
जीवन फिर तू पायेगा रे
मृत्यु लोलती जीवन-पट रे, दिव्य परम सुखधाम ॥ २ ॥

जो आता है जाने को रे
अर्थ नहीं फिर रोने को रे
मरना-जीना कर्मफलित है, कर तू करभ निष्काम ॥ ३ ॥

अंत समय यह काम आयेगा
सब बंधनसे मुक्त करेगा
प्राण-पत्तें उड जायेग, कह मुखसे “हरिनाम” ॥ ४ ॥

- राधाकृष्ण गुप्ता “चेतन”



VC

by
Es
ni
O
bu
oi
se
se
PP
R
I
T
T
I
S

“Sa

SHRI SAI LEELA

ENGLISH SECTION



VOLUME 51

AUGUST 1972

No. 5

The Message of Esoteric Philosophy

By Dr. K. M. P. Mohamed Cassim, Ph.D., Ceylon.

Esoteric philosophy is a subject that one has to study not merely by the help of intellect but by intuitive understanding, because Esoteric philosophy indicates the path of direct realization of Divinity to which meditative awareness alone is the correct approach. Our physical eyes can see only the exoteric side of manifested world, but to contact the unmanifested spiritual realm we have to train our minds by undergoing the tedious process of self-discipline and self-observation as otherwise we will not be able to realise the super sensuous planes of spirituality to which the esoteric philosophy points out.

To discover the essence of Reality what is essential is the purification of the mind so that we can maintain meditative awareness through which we can get in touch with the Divine Energy. This energy is so delicate and swift that we must keep our physical bodies and minds absolutely clean and pure so that we can utilise the divine energy for benefical purposes. By the attainment of meditation we can be a centre of dynamic spiritual force and we must purify the physical bodies by the radiation of divine force.

Regd. No. MH 527

"Sai Baba Tutorials"

The Reality which the Esoteric philosophy explains is a living and dynamic supreme power that has to be realised by transcending the mind through meditation and contemplation. We are all influenced and conditioned by the sensational pressure of mind.

The mind is all the time in movement chasing desires. The nature of the desire is such that it is deceptive because it operates on the mind unconsciously and modifies itself by the association of other desires and thus we are unable to check them then and there. It seems that the human mind is a field for exploring various urges and contradictory instincts. The Esoteric philosophy emphasises the urgent necessity of observing the subtle activities of the mind with alertness, so that we can establish a vital link with the Supreme Power of Reality.

The world seems to exist only on the relative plane for the mind. If the mind instead of seeing the objective world watches subjectively its activities then we will find that what we call "mind" is negated and in its place Something else shines in its full glory and this reality is unrelated to the mind, time, space and causation. The Reality to which we refer cannot be perceived in the dualistic approach of the mind because the time-bound mind withers away as soon as the illumination of Divinity is realised. The Esoteric philosophy guides us to have direct contact with the Supreme Power which alone exists from the absolute point of view. We see the contradiction only in the relative plane in which the mind is involved in fabricating various complications.

If the mind can be kept silent by observation then there is no room for any emotional conflicts and psychological tensions. Every desire that operates in the mind brings the seed for the manifestation of mental conflict. The desire itself is a product of disturbance and, therefore, any attempt to suppress it or indulge in it is also a desire.

The alternative to be free from the desire is to observe it calmly and face it without introducing our personal reactions. This capa-

city to watch the desire will ultimately end in dissolution of the desire. The fact is that desire by itself is not the disturbing factor, but our individual likes and dislikes based on our past experience are the main cause for distraction. A desire is a kind of mental energy that is focussed and by giving colouration to it in the form of identification, condemnation and justification we intensify the particular desire instead of paying full attention to it. Perhaps it might have come with a certain message from the unconscious layers of the mind. By listening to the message attentively which the desire symbolises we give the opportunity to the desire to express the idea and thus we do not suppress it or indulge in it. If we can attend to each and every desire in this manner of prompt and concentrated attention then life will be happy and peaceful. Esoteric philosophy stresses the need for undertaking the journey of self-discovery because only by understanding the activities of the mind through meditation alone can we eliminate the impurities of the past impressions which are deeply rooted in the unconscious mind.

To investigate and explore the explosive regions of unconscious mind is not an easy task because the observer who is watching the impulses of the strong urges can be disturbed by the influence of the desire. Hence it is necessary that the observer must be extremely alert and attentive in observing the desire.

As soon as the mind is stopped by the process of meditation we are capable of dissociating ourselves entirely from the disturbing elements which prevent us realizing Reality. In deep meditation the mind is still and in that state of stillness comes the altness and clarity to perceive the Reality. It is an extremely difficult task to achieve the profoundest state of meditation. We must observe the reactions of our mind all the time and this self-observation will bring extraordinary freedom to tackle the problem efficiently. Freedom can be discovered in transcending our mind to the level of the Divine plane.

Regd. No. MH 527

"Sai Baba Tutorial Academy"

In the relative plane where the mind is functioning we don't see objects as they actually are, but according to our likes and dislikes. In view of this psychological difficulty we must transcend the mind to the absolute plane by the process of self-observation. The relative plane exists because of the mind and in the ultimate analysis the mind itself dissolves and thereby the relative world is negated by the realization of the Absolute Reality.

Meditation is really a technique through which we purify the mind. Purity of mind is an essential factor to proceed correctly on the path of Self-Discovery. The metaphysical aspect of meditation is that we are able to perceive the Divine principle in life through which we understand the significance of life.

We aspire to freedom, but the liberation we cherish can be had in the spiritual plane, and that spiritual state is a direct experience that comes as a result of intensive meditation.

As we live with our own thoughts and images we are not able to contact the Reality. By dwelling on past incidents we poison the vitality of our mental force. We cannot approach a living thing by the projection of our desires on it as the life loses its significance and vitality because of the pollution of the past psychological impressions which destroy the divine elements in us. We are never alone with purity without the corruption of desires and we always give strength to the desires by deriving certain lower forms of gratification. Why are we unable to live without desire? Why are these contradictory desires waging war on us? The main reason is that we are not having sufficient power to integrate all the forces of desires under one direction. The integration of personality comes by paying complete attention to each and every desire because this sort of undistracted attention gives us the capacity to observe without identifying it. The desires are rooted in our mind as a result of certain incomplete experiences and these impressions are major

factors for the distraction of the mind. By observing the desires we are not only focussing our mental energy but also we are releasing the incomplete experiences.

The world is governed by certain laws and these laws are working so mysteriously that we are unable to see with our physical eyes, but they can be understood by the faculty of intuition. To develop the intuition one must train the intellect systematically by following regular concentration so that we can increase the power of intuitionial awareness. Intuition is a direct form of communication with Reality in which the intellect is extremely sensitive and alert but inactive. By the process of self observation and meditation we eradicate the emotional complexes and disturbing desires which are impediments in the Discovery of Reality. The intellect can function freely when the phychological interest is dissolved by the force of concentration. The field in which the intellect can function should be where the emotional reactions are absent so that the intellectual power can be utilised for the development of intuition.

The clash between the intellect and emotion is the main cause for the intensification of an inner struggle which generates mental conflicts and tensions. The intellect is situated in a peculiar position according to which it can be attacked by the elements of emotion or it can be elevated by spiritual inspiration to higher consciousness to express the divine attributes.

Now the interesting question is what should a man do to have freedom from the limitation of the relative plane in which the human mind occupies an important place. Long research in the realm of philosophy indicates that the problem is not outside or in the manifested world. But the individual like or dislike is the main factor for mental disturbance which we try to escape.

The only practical method of solving this fundamental problem is by self-observation which means the mind must be so alert to understand its reactions in the mirror of reationship. If we tra

Regd. No. MH 527

"Sai Baba Tutorial Academy"

our mind to watch its activities and deceptions attentively all the time then there is the possibility of exhausting the accumulated desires. As soon as past impressions are uprooted then the mind undergoes radical transformation. As a result of this spiritual renewal mind is purified and the mind becomes a proper medium to express the divine magnetism.

Esoteric Philosophy is a science which explains the secret of the invisible world to which we are all related. What we see outwardly is not the real; behind the appearance there is a supreme power which manifests and sustains the entire world. The determination to lead a pure life is the important aspect to develop the capacity to perceive the invisible law.

It would be really an interesting question to postulate how far the teachings of Esoteric philosophy will help the modern man in realising the real Self. The inner secret in solving human problems lies in understanding the activities of the mind by a choiceless awareness without imposing any religious belief or materialistic interpretations. Modern man is in a state of perpetual stress physically and mentally, as a result of the present technological civilization, which is mainly based on the gratifications of senses.

Esoteric Philosophy invites the modern man to live in a state which cannot be contaminated by the sensation of the mind. Man is affected by his own mind and he is unable to watch the disturbing elements of thought process because he has identified himself with the series of thought as "I", but "I" is nothing other than a bundle of thought sensations. To observe the origin of thoughts calmly and quietly in a detached manner is the only possible method of transcending the reactions of the mind, so as to establish in the real Self. The pressure of mechanical mode of living makes the man to escape himself from the illusion of sensual pleasure. Needless to say that comforts and various facilities do not provide him with the satisfaction he seeks. Man cannot have liberation by indulging in sensational excitements.

Man is aspiring for happiness and liberation. But the modern man is afraid to live in that state of bliss in which the mind is brought to nothingness. Emotional excitements or logical analysis will not lead him to the real freedom which comes through meditation. One may ask the question that if the mind is brought to the state of voidness, then who is going to enjoy the blessings of the freedom? This question does not arise in the actual realization of Reality, because in the transcendental state—the super consciousness—the duality of thinker and thought or experience and experiencer is non-existent. The Self alone shines in its purity.

The Esoteric Philosophy holds that TRUTH alone exists and one must realize the Reality and the very discovery will liberate oneself. To commune with that Reality one has to stop the process of thinking by silent meditation, and as soon as the mind reaches the state of serenity then Reality alone exists without the duality of mental complications.

PRINCIPLES OF HINDUSIM

(Anonymous)

[All religions lead to the same ultimate Reality. To bring out this fact, we are publishing a series of articles, explaining the principles of different religions. We presented "The Religion of Islam" in the July issue. Now the principles of Hinduism are explained in the article below. No comparison is intended. On the contrary the readers should try to find out the ONE in all religions. This was in fact Sai Baba's message to the world.]

Hinduism is the name given by foreigners to the Vedic Religion (Dharma) which was systematically built up in India from times immemorial. The following is therefore the description of Vedic Dharma.

Regd. No. MH 527

"Sai Baba Tutorial Academy's
T.E.R.A.P."

This Dharma was not enunciated by one prophet or Messiah. Its principles were declared by different sages when they were in Samadhi (divine trance). So the sages claimed no authorship for these precepts. They humbly said that those were the words of God, merely uttered through their mouths. They were the 'Seers', who saw those mantras, and they uttered the same for the benefit of all men. Vedas are the collections of these mantras.

So the very origin of Vedic Dharma is from God, who was seen by the Rishis (sages). Hence it is a religion which believes in God, and the belief is well-founded on actual experience. This God, the Almighty, is one and only one and He alone creates new forms, then preserves them, and finally destroys whatever is old and worn-out. This is what the sages unequivocally and unanimously declare. What we now call different 'Gods' is a misnomer. God is only singular. The others are 'deities' i. e. God's officers, imagined for convenience or for the satisfaction of the common man. God is Omnipresent, Omnipotent and Omniscient. So it lies in His power to appear on the earth as an Avatar. Great Saints like Sai Baba who possess these attributes are therefore regarded as Gods on earth.

When you understand this basis of Vedic Religion, you will follow its tenets as logical corollaries. Lokmanya Tilak, an authority on Religion, said that there are three tenets of Hinduism : (1) Implicit faith in the Vedas. (2) Various Sadhanas or Means to suit individual nature. (3) No rigidity about deities, there being perfect liberty of worship.

To these three, Mr. C. V. Vaidya, another great authority, has added: (4) The Karma Theory.

Every religion has a Holy script that is supposed to be inspired by Him. For Hindus Vedas have this divine sanction. Every religion must basically recognise such a document, because it alone offers appropriate explanations to a variety of transcendental questions such as the existence of God, perpetuity of soul even after death, the extremes of joy and sorrow in this world etc. It is here that even Philosophy fails to reach a definite conclusion. The Vedas have, however, satisfactorily answered these questions.

Different principles are propounded by different sages. This appears to be a contradiction. On a closer scrutiny, however, we find that these differences are not real. Just as all rivers ultimately merge into the ocean, so all paths lead to one and the same God. So even if the paths are different, we may practice any one of them, there being perfect individual liberty of worship. So one may propitiate any deity according to one's inclination. Going further, Hinduism firmly believes that all religions are fundamentally the same, in the sense that they prescribe ways and means of achieving the same end : Salvation. This spirit of tolerance is a hall mark of Hinduism.

Hinduism does admit idol worship. But there is nothing irrational about it. Any stone or any figure is not an idol. The idol is a symbol of one's feelings or sentiments. It is an aid to make one's ideas concrete, just as a go-go cart is to a tottering child. It is to be dispensed with when one grows up.

There is yet another theory which is peculiar to Hinduism alone : the imperishable nature of the soul. The soul assumes different bodily forms in different births. This cycle continues till the body absolves itself of all the karma and the soul attains salvation.

चातुर्वर्णः: This is a collective name given to four categories, viz. (i) those dedicated to learning or teaching; (ii) those in charge of ruling; (iii) those in charge of business; (iv) those who merely serve others or merely toil. This was for the maintenance of the society. According to Lord Krishna, these divisions are based both on actuality and potentiality: गुणकर्मविभागः: i. e. they are made according to qualities and duties of different persons. Such categories naturally exist in all societies. However, these are not watertight compartments. Anybody entitled to a higher status on account of his qualities was readily accorded the same.

चतुराश्रमव्यवस्था: These are four stages of life, meant for the full development of an individual. They are : (i) Brahmacharya-stage of celibacy, when a man acquires the necessary training for

Regd. No. MH 527

the profession he has to follow; (ii) Grihastha-stage of householder, supporting a family i. e. the elders, wife and children; (iii) Vanaprastha-retirement from active family life, delegating responsibility to younger persons; (iv) Sanyasa i. e. Renunciation : having no personal desires, but living only for the sake of others. This shows that Hinduism enjoins renunciation only after moderate enjoyment.

Lastly, there is a very beautiful theory in Hinduism, namely ऋणत्वापाकरण i. e. becoming free from the Three Debts. This ariseses out of a sense of gratitude. Dharma-shastra says

कृतेषु प्राप्तेकर्तव्यं एषः धर्मः सनातनः ।

(To repay a good deed is the highest religion.) After al individual's dharma is his duty towards society to which he is indebted. Hinduism says that a man owes three kinds of debts and he must repay them :

(i) ऋषिकरण i.e. the debt one owes to the Rishis. It is they who founded and nurtured the Society. We repay the debt in Brahmacharya Ashram by acquiring the ability to shoulder one's responsibility. One who shirks this responsibility sins against society.

(ii) पितृकरण i.e. our debt to our forefathers. It is they who toiled and brought us up. We repay their debt in Grihastha Ashram by setting up a family and rearing children—the backbone of tomorrow's society.

(iii) देवकरण i.e. our debt to Gods, who are supposed to look after the welfare of the society. We repay their debt in Vanaprastha Ashram by rendering voluntary and free service to society.

All these are *musts*. Only after being free from the Three Debts can a man tread the path of Salvation (मोक्ष). This he does in Sanyasa Ashram. The Shastra clearly lays down:

ऋणानि चीणि अपाकृत्य मनः मोक्षे निवेशयेत् ।

This shows a highly developed sense of social responsibility.

It will thus be seen that Dharma aims at eternal happiness. Hence it is a very wide term. It aims at temporal prosperity as well as spiritual development.

TO THOSE WHO ARE ALREADY ON THE PATH.

(Swamy Karunananda)

My dear and Precious Premies,

Never for a moment forget that Baba was not the physical body but the Infinite Spirit without beginning or end and all-pervasive. He is everywhere, in, around, through and beyond us. Remember Him as the self in the heart of all. To overcome destiny and all the vicissitudes (changes) of life, dive inwardly deeper and deeper till you find Him as the core of your being, like an expert diver, diving to the floor of the sea or lake to recover a lost article. Rejecting one layer after another of the unrealities of the veil covering Him as body, senses, mind and ego, never rest till you find Him, and after finding Him, rest firmly in Him.

Those who are not strong-willed to pursue this internal search to its ultimate goal should surrender completely and unconditionally to Him-either find Him who is your *antaryami* or surrender to Him completely. He knows better than yourself what is good for you. Asking Him for this and that means that the surrender is not complete. Your peace of mind will be only according to the degree of surrender. If you are weak to make the inward search and also unable to adopt an attitude of complete surrender, then take His holy name 'OM SAI RAM' or the name of your Ishta Devata, always till this 'Nadha Brahma Upasana' within you becomes automatic and "AJAP" within you. Vichara, Surrender, and Ajap-NADHA BRAHMA UPASANA are all ultimately the same for enabling you to transcend the mortality of the destiny to the immortality of the spirit. The All merciful Grace of Baba is knocking lovingly on the closed doors of our heart to enable Him to rescue us from the bondage of Samsara.

With love and blessing.....OM SHANTI, OM SHANTI.

A LETTER TO CHILDREN

My dear children,

In this letter I intend to give you some idea of what is Joy and Happiness and whether it is possible to attain this in our lives. In dealing with this subject I am not referring to the Joy and Happiness—or rather the Eternal Bliss that come to the fortunate few who by their faith and constant endeavour attain Self-realisation. To this type of happiness we may perhaps come later on. I am only trying to explain the ordinary connotation of the words Joy and Happiness and how this Joy and Happiness can be experienced by every one of us if we so desire.

If you wish to be happy you must cultivate a cheerful disposition, an atmosphere of joy, a sense of optimism, so that you always look upon the bright and sunny side, not on the shadows, and always try to be cheerful. The development of cheerfulness in oneself attracts the good in life and the beauty in nature. Life is after all nothing but a mirror. It reflects the form of the one approaching it. Life is not what we find it but what we make it. It has been truly said,

“Two are looking through the same bars,
One sees mud; the other sees stars.”

If you train yourself to look always on the bright side, you would make everybody happy and life would be a song and a glory. For achieving this you must get rid of doubts, fears, suspicions, anxieties, jealousies, hatred and revengeful thoughts, for it is these that destroy all the brightness and joy in life. There is an abundance of the good and the beautiful for inspiration and joy in this world of ours. Nothing else is so worthwhile as cultivation of a sunshiny disposition, a cheerful outlook upon life, the ability to see the best side of everything. This optimistic outlook on life heals almost all ills and affords a balm for life's griefs and misfortunes.

Money cannot bring happiness. Even with very little money we are rich if we are cheerful, but poor and miserable indeed is the morose, gloomy, sad, melancholy person, regardless or how much

money he may own. Good physicians take pains to cheer up their patients and to surround them with a bright, joyous, bracing, uplifting atmosphere, for they know that their patients' chances of recovery are thus greatly enhanced.

Difficulties and misfortunes do come and generally alternate with periods of happiness. When misfortunes come, nothing is to be gained by remaining sad and morose and making all around you sad and morose. Instead why not repeat to yourself, "This too will pass" and the difficulties and misfortunes will surely pass giving way to better and happier days. You must remember that we are all actors in a big drama in which the Director is God. All entrances and exits are planned by Him. We as actors must submit to His will. What may appear to be a tragedy to you may in fact be a blessing in disguise, for to Him is known not only the past and the present but also the future. Those of you who have read the Sai Satcharita will remember the story of the woman who came to Sai Baba with a dead child in her arms and cried her life out before Baba. Devotees requested Baba to bring the child back to life. Baba said he could do so but the child's soul had already taken rebirth and in this new birth would be much happier. The mother realised the implications of Baba's words and gave up her crying. So we must learn to put up with our misfortunes. Remember God is glorified not by our groans but by our thanksgivings and as stated by E.P. Whipple, 'All good thoughts and good actions claim a natural alliance with good cheer.' As stated by Rabbi David Miller, 'Misfortune is only in the short-sighted conception of man, as an infant bitterly weeps when its mother feeds or bathes it with the purpose of promoting its comfort and well-being, but which in its childish ignorance it considers harmful and evil.'

The value of joy has been recognised by all great thinkers. Let me quote their words, for they greatly impress.

"Wondrous is the strength of cheerfulness and its power of endurance. The cheerful man will do more in the same time, will do it better, will persevere in it longer, than the sad or sullen."

—Carlyle.

“Cheerfulness is health; its opposite, melancholy, is disease.”

—Haliburton.

“A cheerful temper joined with innocence will make beauty attractive, knowledge delightful, and wit good natured. It will lighten sickness, poverty and affliction; convert ignorance into an amiable simplicity and render deformity itself agreeable.”

—Addison.

“If I can put one touch of a rosy sunset into the life of any man or woman, I shall feel that I have worked with God.”—G. Macdonald.

“Not having enough sunshine is what ails the world. Make people happy and there will not be half the quarrelling or a tenth part of the wickedness there now is.”—L. M. Child.

Joy from the Jewish point of view is not in the form of frivolity or orgies. It is not the kind of violent, excessive joy which brings a sad reaction. It is a solemn joy with God. It is not a selfish joy, but a steady enjoyment. It must be shared with those who are less fortunate, to make them also happy.

Let us then strive to be cheerful no matter what happens, remembering that whatever God does is for our good and therefore submit ourselves unrestrainedly to His will.

Your loving uncle in the service of
Bhagawan Sri Sai Baba,

Solomon Benjamin

The Solution to the Communal Discord

By A. V. R. Chari,

Sai Baba Mission. COIMBATORE.

Sastras are considered to be the authority in determining what is right and what is wrong. With man's limited power of discrimination-this applies to-day with more force-it is really baffling for him at times to determine right and wrong. And it is here that great Saints and Sages like Saibaba have helped humanity to a considerable extent.

The life of Sri Sai has been an excellent commentary on our scriptures. A close study of the life and teachings of Sri Sai will reveal the true meaning and import of many of the difficult and terse sayings of the Upanishads-the store house of knowledge. To the common man, the learned commentaries would prove to be of use-nay, he will be further confounded by going through them. The way Sri Sai has expounded the eternal truths is simply marvellous. External truths-to realise which was a problem-requiring years of penance have been explained in a simple manner and very beautifully with the help of short stories and parables, so that the common man might have no difficulty in understanding them.

A close study of "Sri Saibaba's Charters" and devotees' Experiences of Sri Sai Baba will show what the personality of Sri Saibaba was. He was a Maha purusha, a poorna Avatar. His was the ideal life. Sri Sai's way of teaching his disciples-His insistence on every one coming to him to repeat the divine Name, his insistence on charity etc. etc., would come to light clearly, simply from a perusal of the works mentioned above. To those of us who have not been blessed enough to have his darshan in flesh and blood, the records of his sayings are really divine gifts. The experiences of devotees ought to inspire every one to tread the path of Sai Bhakti in right earnest.

Sai's teachings should be spread by every devotee. The All India Sai Samaj and many other Samajams are doing yeoman service in this respect. His teachings should inspire every one of us to imbibe the spirit of service, sacrifice and universal love and brotherhood. To-day when the fire of communal frenzy and hatred is raging all over this holy land of ours, this is a supreme necessity. Let us pray to the Almighty Sai for peace and prosperity. Let us pray to him with Bhav and full faith in him : The practice of His teachings is the only solution for peace everywhere.

May Sadguru Sai grant us the inner strength to practise and spread His teachings: May he shower His grace upon all :

Om Peace! Peace! Peace!!

S H R I S A I B A B A

Behold! the man mystic and mysterious,
 Sometimes sweet and sometimes furious,
 Smoking a *chillum* by the fire,
 Whom the people adore and admire
 For his magic and miracle,
 To achieve by his Will
 Even the impossible task
 Or give people what they ask;
 He can cure any disease
 With promptness and ease
 Without any drug or prick
 To the delight of the sick!
 He can end all worry and woe
 And bring good luck, behold and lo!
 He's Shri Sai Baba of Shirdi,
 Nay, Allah and Ishwar, behold and see!

Bhakt N. Moolchandani,

VANDE MATARAM

Hail to Thee Mother mine !
Rich with sweetest streams,
Rich with sweetest fruits,
Rich with fertile fields,
Hail Mother mine.

Lighted by silvery moon
Twinkling star-lit nights
Rich with roses and flowers bright,
Hail Mother mine.

Mother cheerful, sweet of tongue
Thou art life of my life,
Bwstower of boons and blessings all
Hail Mother mine.

Washed by the oceans three,
Mounts highest stand in glee,
Rich with forests wild and free,
Hail Mother mine,
Hail to Thee Mother mine.

— Vaman H. Pandit.

THE FLUTE PLAYER

Why didst Thou awaken my heart
With Thy enchanting flute-call
O Lord !

Thou hast drawn my love to Thee
Striking me with Thy sweet notes.
Thou didst awaken me,
When I was in slumber deep,

O Lord !

The call of Thy matchless flute
Saved me from sudden fall—
When I was busy in my work,

O Lord !

Thy sweet voice made me tear
Off all earthly bonds
When I was engulfed in Maya

O Lord !

Now I long for a second—
I pray Thou—to unite Thy
Heart with mine, O Lord !

— Vaman H. Pandit.

List of Donors Donating Rs. 100/- & above

SHIRDI, JUNE 1972

S. No.	Name	Place	Amount	Fund
1	Shri. K. R. Shankar	Bombay	101	Kothi
2	Shri. K. R. Shankar	Bombay	101	Kothi
3	Shri. P. V. Patel	Nadiad.	122	Kothi
4	Shri. K. R. Nayak	Ahmedabad	300	Kothi
5	Shri S. M. Sambre	Aurangabad	101	Abhi- shek
6	Shri. S. M. Mayekar	Bombay	101	Poor feeding
7	Shri. G. B. Mehta	Nalasopara	225	Poor Thana
8	Shri. D. B. Patel	Sarpore Pardi	100	Kothi
9	Shri. D. V. Dhamapurkar	Sindewadi	100	Kothi
10	Shri. S. Sitapatirao	Hyderabad	100	Perma. fund
11	Shri. M. Jain	Chandigarh	101	Kothi
12	PT. H. R. Sharma	Chandigarh	101	Kothi
13	Shri. B. H. Bhatt	Bhangol	101	Abhishek
14	Shri. K. V. Gopalkrishnan	Visakhapat- tam	189	Poor feeding Kothi Abhishek
15	Kidarnath & Sons	Bombay	100	Poor feeding
16	Shri. H. L. Saha	Calcutta	100	Perma. fund
17	Shri. K. R. Subramaniam	Madras	201	Kothi
18	Mrs. Ramesh Mathur	Bombay	501	Kothi

S. No.	Name	Place	Amount	Fund
19	Shri. J. R. Gandhi	Bombay	100	Kothi
20	Shri. H. H. Panchal	Shahpura	111	Kothi
21	Shri. A. R. N. Iyer	Bombay	160	Poor feeding
22	Shri. H. S. Raval	Anjada	101	Kothi
		Dt. Amreli		
23	Shri. N. N. Patel	Palsod	100	Kothi
		Surat		
24	Shri. S. L. Kothari	Chandur Riy.	151	Kothi
25	Shri. S. N. Srivastava	Agra	101	Kothi
26	Shri. C. B. Mehta	Mehsana	100	P. fund
27	Shri. P. A. Waingankar	Bombay	101	P. fund Abhishek

तीन रंगी आशीर्वाद फोटो



खाली नमूद केलेल्या आकारांत वरील फोटो मिळतील.

	रु. पैसे
१४" X २०"	१.५०
१०" X १४"	१.००
८" X १०"	०.५०
२" X ३"	०.२०

पत्ता :— (१) शिर्डीसंस्थान, ' साईनिकेतन '

खोदादाद सर्कळ,
दादर, सुंवर्ह १४.

(२) शिर्डी,
ता. कोपरगांव,
जि. अहमदनगर.

श्रीसाईबाबांचा फोटो

आपणाजवळ नाही काय ?

मुंबईतील प्रसिद्ध व्लॉकमेकर श्री. डॉ. नेरोय यांनी तयार केलेल्या ब्लॉक्सवरून छापलेले खालील प्रकारचे व आकाराचे फोटो श्रीसाईबाबा संस्थानच्या मुंबई व शिरडी येथील कार्यालयात उपलब्ध आहेत, ते आपण पहा व आपणास पसंत पडेल तो फोटो खरेदी करा :—

प्रकार	रंग	आकार	प्रत्येक प्रतीची सें. मी.	किमत रु.
१	शिलेवर बसलेले बाबा	विविध रंगी	३५.५६×५०.८	१.५०
२	“	काळा व पांढरा	”	१.२५
३	“	”	२२.८६×३३.०२	०.५०
४	दारकामाझूत बसलेले बाबा	”	”	०.५०

श्रीसाईबाबा संस्थानच्या कार्यालयांचे पत्ते :

- १ शिरडी, ता. कोपरगांव, जि. अहमदनगर (महाराष्ट्र)
- २ साईनिकेतन, डॉ. आंबेडकर रोड, प्लाट नं. ८०४ बी. दादर, मुंबई नं. १४

मुद्रक: श्रीमती लक्ष्मीबाई नारायण चौधरी, निर्णयसागर प्रेस, ४५-डीई, ऑफ टोकरसी जीवराज रोड, शिरडी, मुंबई-१५. संपादक व प्रकाशक: श्री. का. सी. पाठक, 'साई निकेतन', डॉ. आंबेडकर रोड, लोदादाद सर्कलजवळ, प्लाट नं. ८०४ बी, दादर, मुंबई १४.